

ACTIVITATEA ARHEOLOGICĂ IEȘEANĂ ÎN PERIOADA DINTRE CELE DOUĂ RĂZBOAIE MONDIALE

DE

MIRCEA PETRESCU-DÎMBOVIȚA

A doua etapă în evoluția cercetărilor arheologice ieșene corespunde intervalului de timp dintre cele două războaie mondiale.

În istoria cercetărilor arheologice ieșene, activitatea didactică și științifică desfășurată în perioada dintre cele două războaie mondiale marchează, fără îndoială, un progres evident față de începuturile acestei activități din secolul trecut până la primul război mondial¹. Aceasta se reflectă atât în lucrările de istorie veche și arheologie elaborate cu competență de cadre didactice cu stagii de specializare în străinătate, cât și în unele cercetări de teren întreprinse cu predilecție în domeniul arheologiei clasice și mai puțin preistorice și medievale.

Astfel, prof. I. Andrieșescu, la care ne-am referit într-un articol din 1994², precum și într-un altul din 1997³, imediat după primul război mondial a fost încadrat pentru scurt timp, în 1918–1919, la Universitatea din Iași, la catedra de istorie antică, care a fost suplinită, după decesul lui P. Râșcanu, de către A. D. Xenopol (1913–1914), O. Tafrali (1915–1918) și I. Andrieșescu (1918–1919)⁴. Cu prilejul suplinirii, I. Andrieșescu a ținut o lecție de deschidere, pe care a publicat-o în 1920, intitulată „Câteva considerațiuni și îndemnuri de început cu privire la istoria veche și științele ei ajutătoare. Cu o introducere despre Petru Râșcanu și Teohari Antonescu”⁵.

După această scurtă activitate didactică I. Andrieșescu a funcționat la Facultatea de Litere și Filozofie a Universității din București, în domeniul arheologiei preistorice, ca docent (1920), conferențiar suplinitor (1923) și profesor (1927), devenind totodată și directorul Seminarului de Preistorie, până în 1938, când a căpătat denumirea de Arheologie și Preistorie, denumire păstrată până la încetarea din viață a prof. I. Andrieșescu (17 decembrie 1944)⁶.

Spre deosebire de prof. I. Andrieșescu, fostul colaborator cel mai apropiat al lui Vasile Pârvan la București, prof. O. Tafrali, cu doctoratul la Universitatea din Paris, cu o teză remarcabilă, în două volume, asupra Thessalonicului în secolul al XIV-lea⁷, republicată în 1993 după ediția franceză⁸, s-a stabilit la Iași din 1913, activând cu competență și pasiune până la sfârșitul vieții sale (1937), atât ca profesor la catedra de arheologie și antichități a Universității din Iași, cât și ca director al Muzeului de Antichități din cadrul acestei Universități, pe care l-a fondat în 1916. Bogata sa activitate didactică și de cercetare în domeniile istoriei vechi, arheologiei clasice și artei bizantine, reflectată în lucrări monografice, precum și în studii și articole, dintre care unele apărute în revista *Arta și Arheologia*, înființată și condusă de el, cu începere din 1927, a contribuit la formarea unor discipoli, care i-au purtat recunoștința pentru cele învățate, îndemnurile și sprijinul său.

¹ M. Petrescu-Dîmbovița, *Unele considerații cu privire la cercetarea arheologică ieșeană până la primul război mondial*, în *ArhMold*, 20, 1997, p. 171 și urm.

² Idem, *Ioan Andrieșescu, cititor al arheologiei preistorice românești*, în *ARMSSIA*, seria 4, tom 19, București, 1994, p. 34–43.

³ Idem, *Ioan Andrieșescu cel mai apropiat colaborator al lui Vasile Pârvan în Carpica*, 26, 1997, p. 265 și urm.

⁴ Idem, *op. cit.*, 1994, p. 34.

⁵ *Ibidem*; Sanda Cîndea, *Bibliografia lucrărilor științifice ale cadrelor didactice. Universitatea București*, vol. 1, A–L, p. 14, care menționează că această lecție a fost publicată în *RI*, 6, 1920, nr. 3–6, p. 95–115 și în nr. 7–9, p. 136–162 (și extras).

⁶ M. Petrescu-Dîmbovița, *op. cit.*, 1994, p. 34.

⁷ O. Tafrali, *Thessalonique au XIV-e siècle*, Paris, 1913; idem, *Topographie de Thessalonique*, Paris, 1913.

⁸ Idem, *Thessalonique au quatorzième siècle*, Thessalonique, 1993.

Conștient de valoarea lucrărilor sale, îndeosebi în legătură cu topografia Thessalonicului și istoria acestui oraș în secolul al XIV-lea și apariția în 1919 la Paris a unei a treia lucrări cu privire la Thessalonic de la origini până în secolul al XIV-lea⁹, prof. O. Tafrali a publicat în 1921, la Iași, volumul „Critica operelor arheologice și istorice”. În acest volum, pe lângă prefața lui Ch. Diehl, sunt prezentate recenziile și dările de seamă cu privire la lucrările sale despre Thessalonic, elaborate și de unii învățați de renume mondial și apărute în străinătate și România. Dintre acestea, menționăm pe acelea ale lui Ch. Diehl, profesor la Sorbona și fost membru al Institutului Franței, Louis Bréhier, fost profesor la Facultatea de Litere din Clermont-Ferrand, Victor Chapot, mare orientalist francez, J. D. Bury, reputat învățat englez, H. Stocks și Hans Philips, savanți germani, D. S. Hesselting, bizantinist olandez, Spiridon Lambros, ilustru savant grec, fost profesor la Universitatea din Atena ș.a.¹⁰.

Din aceste recenzii rezultă, că prof. O. Tafrali, ocupându-se de Thessalonic, al doilea oraș al Imperiului Bizantin, care în secolul al XIV-lea a fost teatrul unor lupte religioase și mișcări sociale din acest Imperiu, a studiat timp de 7 ani cu multă migală și spirit critic o serie de texte grecești de la Biblioteca Națională din Paris și de la Liceul grec din Salonic, precum și topografia Thessalonicului la fața locului, ceea ce prezintă o deosebită importanță, întrucât ulterior o parte din întărituri a fost distrusă¹¹. În această privință, O. Tafrali, aflând încă din 1911 că se intenționează să se dărâme vechile ziduri, a studiat, cu sprijinul lui Jacques Doucet, zidurile și construcțiile acestui oraș, construit în epoca macedoneană, important în epoca romană și ajuns în epoca bizantină al doilea oraș al Imperiului, după Constantinopol¹². De asemenea, se subliniază în recenziile și dările de seamă respective importanța descoperirilor arheologice și epigrafice de aici¹³, precum și prezentarea mișcării mistice a hesighaților și a revoluției zeloților¹⁴. Totodată este evidențiat și interesul lui O. Tafrali pentru organizarea municipală, laică și religioasă a Thessalonicului, problemă considerată cu totul nouă pentru acea vreme¹⁵, comparându-se importanța sa, pentru cunoașterea unei cetăți medievale, cu aceea a lucrării „La Cité antique” a lui Fustel de Coulanges pentru o perioadă mai veche¹⁶.

Meritele lui O. Tafrali în studierea Thessalonicului au fost remarcate și de A. D. Xenopol¹⁷, care menționează, printre altele, că O. Tafrali ar fi fost și un foarte bun desenator și pictor de miniaturi¹⁸. La fel s-au făcut aprecieri favorabile și de fostul său student P. Constantinescu-Iași, în calitate pe atunci de profesor de istorie la Liceul din Bârlad, cu privire la volumul *Thessalonique des origines au quatorzième siècle* (Paris, 1919)¹⁹, care cuprinde tot istoricul Thessalonicului, de la fondarea sa în 316 î.Hr. de către Casandru, regele Macedoniei, și până sub dominația otomană (1429).

O altă realizare importantă, în timpul când O. Tafrali a funcționat ca profesor la Universitatea din Iași, a fost înființarea de către el în 1916 a Muzeului de Antichități în cadrul acestei Universități, din ale cărui colecții o parte a fost trimisă la Moscova, în 1917, împreună cu tezaurul public²⁰.

Muzeul acesta, cu colecții de arheologie, numismatică și de artă națională și religioasă (icoane, cruci, triptice, scoarțe și broderii, ouă încondeiate, bijuterii și alte obiecte); sculpturi, piese de îmbrăcăminte, afișe, tablouri, proclamații istorice, fotografii și copii de fresce, era considerat, prin varietatea și bogăția colecțiilor, „un adevărat laborator de artă pentru studenții și artiștii noștri și un factor însemnat de cultură pentru marele public”²¹. Din punct de vedere arheologic, un loc important îl ocupau piesele de la Trușești și din mormântul considerat scitic de la Huși din colecția prof. C. Vasiliu, piesele de la Pomârla-Dorohoi din colecția prof. C. Pușcașu, ceramica de la Coșești-Vaslui donată de prof. C. Cihodaru, urnele din necropolele carpice de la Poienești și Vârteșcoi, descoperite și studiate de C. Cihodaru (Poienești)²² și de asistent Gr. Anițescu²³ și Iulian Laurențiu Neagu (Vârteșcoi)²⁴, o *oenóchoe* bacchică de lut de la Tulcea din secolele II–III²⁵, statuetele grecești de lut din

⁹ Idem, *Thessalonique des origines jusqu'au XIV-e siècle*, Paris, 1919.

¹⁰ Idem, *Critica operelor arheologice și istorice*, Iași, 1921.

¹¹ *Ibidem*, p. 92.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*, p. 17 și urm.

¹⁴ *Ibidem* p. 19.

¹⁵ *Ibidem*, p. 53.

¹⁶ *Ibidem*, p. 62 și urm.

¹⁷ *Ibidem*, p. 101, unde se menționează *Noua revistă Română* (16 febr. 1914) și *Evenimentul* (16 febr. 1914).

¹⁸ *Ibidem*, p. 104.

¹⁹ *Ibidem*, în ziarul *Adevărul* (15 mai 1920).

²⁰ O. Tafrali, *Istoricul înființării Muzeului de Antichități*, în AA, fasc. 9–10, 1933–1934, Iași, 1935, p. 52–61.

²¹ *Ibidem*, p. 61.

²² C. Cihodaru, *Contribuții preistorice pentru fixarea unei hărți preistorice a Daciei. Stațiuni preistorice în județul Vaslui*, în AA, fasc. 7–8, 1931–1932, Iași, 1933, p. 50 și urm. și fasc. 13–14, 1937–1938, Iași, p. 30 și urm.

²³ Gr. Anițescu, *Antichități de la stațiunea Vârteșcoi*, în AA, an III, fasc. 3, 1929, p. 14 și urm.

²⁴ I. L. Neagu, *Stațiunea barbară de la Vârteșcoi*, în AA, an III, fasc. 5–6, 1930, București, 1931, p. 45 și urm.

²⁵ O. Tafrali, *Noi achiziții ale Muzeului de Antichități din Iași*, în AA, an II, fasc. 4, 1930, București, 1930, p. 27 și urm.

tumulii de la Mangalia²⁶, o statuie romană din marmură din Dobrogea, reprezentând pe Fortuna²⁷, stela funerară a unui actor sau autor dramatic²⁸, ș.a. La acestea se adaugă două stele ale demosului din Callatis din secolele IV î.Hr. și una privitoare la templul lui Dionisos²⁹, precum și numeroasele monede, majoritatea de argint, grecești și romane³⁰.

Un loc aparte în acest muzeu, cu scop în primul rând didactic, l-a ocupat colecția de mulate de ghips, cea mai mare din România (circa 250), după sculpturi antice, majoritatea lucrate în atelierele Muzeului Louvre din Paris după statui și basoreliefuli din muzeele din Athena, Delphi și Olimp, precum și după statuile arhaice din Muzeul de pe Acropola Athenei³¹. După cel de-al doilea război mondial această colecție de mulate a fost predată Muzeului de Artă din Palatul Culturii din Iași. O colecție similară, însă mai mică, a existat și la Seminarul de arheologie al Facultății de Litere și Filozofie din București, expusă într-o sală specială, cu pereții vopsiți în roșu pompeian, în care, în vremea când eram student, își ținea seminariile prof. George Murnu, istoric al antichității și arheolog, literat, traducătorul în limba română a Iliadei și Odiseei.

Secția de documentare a muzeului, constând din diapozitivele pe sticlă, fotografiile, copii după fresce, efectuate de studenți, și acuarele de V. Hudici și Viorica Sihni, a contribuit la o colaborare mai strânsă dintre profesor și studenți³².

În ceea ce privește cercetările de teren, prof. O. Tafrali s-a concentrat în domeniul arheologiei clasice din Dobrogea, cum rezultă din studiile sale privitoare la cetățile pontice Callatis și Dionysopolis, publicate la Paris și Iași.

Studiul despre Callatis, colonie greacă a Heracleei pontice de la sfârșitul secolului al VI-lea î.d.Hr., precedat de o comunicare la Académie des Inscriptions et Belles Lettres din Paris (1924), apărut în *Arta și Arheologia* din Iași (1927)³³, permite să se cunoască obiectivele cercetate de prof. O. Tafrali în 1925 și 1927, prin săpături la Mangalia, din epocile greacă și romană, respectiv unele construcții din cetate și necropolele tumulare din zonă. În acest context sunt incluse și unele aprecieri nefavorabile ale autorului relativ la metoda de cercetare pe teren, prin puțuri, folosită de prof. Th. Sauciuc-Săveanu, precum și în legătură cu unele planuri ale construcțiilor din cetate publicate de către acesta³⁴. Tot în acest studiu sunt menționate și cele două inscripții inedite de la Callatis, descoperite întâmplător și aflate în colecțiile Muzeului de Antichități din Iași³⁵.

În cel de-al doilea studiu privitor la cetatea Dionysopolis, publicat în 1927 la Paris³⁶, autorul s-a preocupat de principalele etape istorice ale cetății, din epoca macedoneană până în cea bizantină, de organizarea politică și religioasă a cetății, precum și de descoperirea din epoca romană din Acropolea de la Dionysopolis, constând dintr-un mausoleu din secolul al II-lea cu trei morminte de incinerare, dintre care unul probabil al unui medic, pe baza trusei de instrumente medicale din acest mormânt³⁷. În continuare sunt publicate inscripțiile în limba greacă (cele mai multe) și latină, găsite la Balcic și Cavarna³⁸, precum și monumentele istorice medievale de la Téké, Ecrene, Cavarna și Kali-Acra³⁹.

În afară de cetățile grecești menționate, prof. O. Tafrali a fost preocupat și de tumulii din Dobrogea, cercetând unul din o serie de cinci din apropiere de Techirghiol, în cuprinsul căruia a găsit un mormânt cu cupolă, violat din antichitate⁴⁰.

În ceea ce privește așa-zisele sculpturi primitive zoomorfe, puse de autor pe seama sciților din Dobrogea, descoperite în mantaua tumului, ca și acelea din tumulii de la Callatis⁴¹, ne exprimăm rezerve, considerându-le a fi fost datorate jocului naturii (*ludus naturae*).

Tot din domeniul arheologiei clasice este și articolul său cu privire la ruinele unei clădiri de la Constanța din epoca imperială romană, considerată de prof. O. Tafrali ca datând din vremea lui Antoninus Pius și Marcus

²⁶ Idem, *Notes sur la Petite Scythie*, în AA, fasc. 9-10, 1933-1934, Iași, 1935, p. 8 și urm.

²⁷ Idem, în AA, fasc. 9-10, 1933-1934, p. 54.

²⁸ *Ibidem*, p. 54 și urm.

²⁹ *Ibidem*, p. 54.

³⁰ *Ibidem*, p. 55.

³¹ *Ibidem*, p. 65 și urm.

³² *Ibidem*, p. 60 și urm.

³³ O. Tafrali, *La cité pontique de Callatis. Recherches et fouilles*, în AA, an I, fasc. 1, 1927, p. 17-55. În nota 1 de la p. 17 se menționează că această lucrare a apărut mai întâi într-o formă mai redusă, cu unele erori, în *RevArch*, Paris, p. 238-292.

³⁴ *Ibidem*, p. 22.

³⁵ *Ibidem*, p. 29 și urm.

³⁶ O. Tafrali, *La cité pontique de Dionysopolis. Kali-Acra, Cavarna, Téké et Ecréné. Exploration archéologique de la côte de la Mer Noire entre le caps Kali-Acra et Ecréné faites en 1920*, în RH, Paris, 1927, p. 13 și urm.

³⁷ *Ibidem*, p. 32 și urm.

³⁸ *Ibidem*, p. 62 și urm.

³⁹ *Ibidem*, p. 44 și urm.

⁴⁰ O. Tafrali, *Tumulii și cetățile scitice din regiunea Tekirghiol-Urluchioi*, în AA, an III, fasc. 5-6, 1930, București, 1931, p. 56 și urm.

⁴¹ *Ibidem*, p. 58.

Aurelius și destinată sărbătorilor Apaturiilor, cum o indică o inscripție citată în 1902 de autor⁴².

De asemenea, tot din acest domeniu, mai pot fi menționate notele sale cu privire la capetele de figurine de lut ars⁴³ și fragmentele de amfore cu ștampile⁴⁴ de la Callatis, o *oenochoe* bacchică de lut din secolele II–III de la Tulcea⁴⁵, o statueta feminină de marmoră din secolul I sau II, provenind probabil de la Tomis⁴⁶ și un basorelief reprezentând pe Epona, divinitate romană, protectoare a cailor și a vitelor de munca⁴⁷.

Într-o măsură mult mai redusă prof. O. Tafrali s-a preocupat de cercetările din domeniul preistoriei Moldovei. Astfel, însoțit de elevii săi Victor Manoliu și Emil Condurachi, a efectuat în toamna anului 1931 câteva mici sondaje în așezarea eneolitică, probabil cucuteiană, de pe Dealul Boghiu, la circa 8 km de Târgu Frumos, între această localitate și Cotnari, ale căror rezultate au fost publicate de O. Tafrali⁴⁸.

La acestea se adaugă două articole cu teme controversate, dintre care unul se referă la așa-zisele inscripții eneolitice, gravate și pictate, din așezarea din faza Cucuteni A de la Coșești (jud. Vaslui), investigată de prof. O. Tafrali și C. Cihodaru⁴⁹. Al doilea privește presupusele sculpturi de piatră barbare de la Gropi (jud. Suceava), găsite pe o ridicătură oblongă pe pământ de circa 22 m lungime, reprezentând, după opinia sa, tipuri antropomorfe și zoomorfe, un *phallus* și o secure, a căror vechime nu a putut-o preciza⁵⁰. De fapt acestea, după părerea noastră, s-ar datora tot jocului naturii.

Prof. O. Tafrali a manifestat interes și pentru cetatea romano-bizantină de la capul Dolojman, com. Jurilovca (jud. Tulcea), identificată cu Argamum, nefiind satisfăcut de săpăturile efectuate, cu începere din 1926, de prof. P. Nicorescu, care, după opinia sa, ar avea mult de câștigat consultând cartea lui Mesnil de Buisson, *La technique des fouilles archéologiques* (Paris, 1934)⁵¹. De asemenea, l-a interesat și fortăreața romano-bizantină de pe malul sudic al lacului Babadag, în apropiere de satul Enisala⁵².

În ceea ce privește arheologia medievală, prof. O. Tafrali a scris despre Curțile Domnești din Iași, încercând reconstituirea planului acestora, după unele planuri și gravuri vechi⁵³, precum și despre tainițele Palatului lui Duca Vodă de la Mănăstirea Cetățuia din Iași⁵⁴. În legătură cu acestea din urmă, prof. O. Tafrali considera drept fanteziste opiniile cu privire la galeriile subterane, care ar fi legat Galata cu Cetățuia sau Cetățuia cu Palatul Administrativ⁵⁵.

La aceste preocupări, din ultimii ani ai vieții sale, se mai pot menționa și altele, de ordin religios și cultural, pentru secolul al XVII din țara noastră, ca Sinodul de la Iași din 1642, activitățile lui Petru Movilă și a marelui teolog grec Meletios Syrigos ș.a., teme abordate în 1931–1932 la École des Hautes Etudes din Paris⁵⁶.

La toate acestea, se adaugă și interesul prof. O. Tafrali pentru colecția arheologică de la Khorsabad a arheologului și diplomatului francez Victor Place, fost consul al Franței la Iași, în 1859, în momentul Unirii⁵⁷. În nota sa prof. O. Tafrali a publicat scrisoarea din 11 aprilie 1936 a lui Henri Place, fiul lui Victor Place, care profesă la Roman, informându-l cum tatăl său, fost consul al Franței la Mosul (1851–1855), fiind însărcinat cu săpăturile de la Khorsabad (Irak), a găsit 14 barile de lut ars cu inscripții cuneiforme, dintre acestea pierzându-se 10, cu prilejul unui naufragiu, au mai rămas 4, din care 3 au ajuns la Muzeul Louvre din Paris, iar unul în posesia lui Victor Place, cu textul tradus de Jules Oppert, în care este menționată construirea palatului lui Sargon în

⁴² O. Tafrali, *Ruinile unei clădiri din epoca imperial romană la Constanța, astăzi dispărută*, în AA, an III, fasc. 5–6, 1930, București, 1931, p. 52 și urm.

⁴³ Idem, *Notes sur la Petite Scythie*, în AA, fasc. 9–10, 1933–1934, Iași, 1935, p. 8 și urm.

⁴⁴ Idem, *Noi achiziții ale Muzeului de Antichități din Iași*, în AA, an II, fasc. 4, 1930, București, 1931, p. 29 și urm.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 27 și urm.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 28.

⁴⁷ O. Tafrali, *Notes sur la Petite Scythie*, în AA, fasc. 9–10, 1933–1934, Iași, 1935, p. 14 și urm.

⁴⁸ Idem, *Stațiunea preistorică din punctul Boghiu*, în AA, fasc. 11–12, 1935–1936, Iași, 1936, p. 51 și urm.

⁴⁹ Idem, *Inscriptions néolithiques en Roumanie*, în AA, fasc. 7–8, 1931–1932, Iași, 1933, p. 36 și urm.; Cf. și Vl. Dumitrescu, *Inscripții preistorice în România*, 7, în BCMI, 24, aprilie-iunie, 1931, p. 68 și p. 87 și urm.

⁵⁰ O. Tafrali, *Sculpturile barbare de la Gropi (Suceava)*,

în AA, fasc. 7–8, 1931–1932, Iași, 1933, p. 64 și urm.

⁵¹ Idem, *Notes sur la Petite Scythie*, în AA, fasc. 9–10, 1933–1934, Iași, 1935, p. 13 și urm.

⁵² *Ibidem*, p. 9 și urm.

⁵³ O. Tafrali, *Curțile Domnești din Iași*, în AA, fasc. 7–8, 1931–1932, Iași, 1933, p. 81 și urm.

⁵⁴ Idem, *Tainițele Palatului lui Duca Vodă de la Mănăstirea Cetățuia (Iași)*, în AA, fasc. 7–8, 1931–1932, Iași, 1933, p. 87 și urm.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 87.

⁵⁶ Em. Condurachi, Orest Tafrali, în *ArhMold*, 6, București, 1969, p. 338. Cf. și Ilie Minea, *O. Tafrali*, în AA, fasc. 13–14, 1937–1938, Iași, 1938, p. 1, pentru informațiile privitoare la aptitudinile literare ale lui O. Tafrali, concretizate în câteva lucrări literare și povestiri pentru copii.

⁵⁷ O. Tafrali, *Un document de Khorsabad et autres objets précieux de collection Victor Place*, în AA, fasc. 11–12, 1935–1936, Iași, 1936, p. 49 și urm.

707 î.d.Hr., acesta din urmă fiind publicat de Victor Place în lucrarea sa *Ninive et l'Assyrie*⁵⁸. Scrisoarea lui Henri Place fiind însoțită de fotografii ale barilului și ale tatălui său, prof. O. Tafrali a propus ca după fotografia tatălui său să se facă un bust, care să fie instalat la Iași în strada Victor Place⁵⁹. De altfel, mormântul lui Victor Place se află la Cimitirul Eternitatea din Iași.

Paralel cu studiile de arheologie, prof. O. Tafrali, bun cunoscător al monumentelor de artă medievală din țara noastră, dar și a celor din sud-estul Europei, a studiat și arta medievală românească, publicând, în țară și în străinătate, mai multe lucrări de referință, bine apreciate de specialiști, prin care s-au adus contribuții importante relativ îndeosebi la influența artei bizantine în Țările Române⁶⁰. În această privință, prin lucrările sale de o mai mare amploare, ca *Le siège de Constantinople dans les fresques des églises de Bucovina* (Paris, 1924), *Le trésor byzantin et roumain du monastère de Putna* (Paris, 1925), *Monuments bysantins de Curtea de Argeș* (Paris, 1931), *Le Monastère de Sucevița* (Iași, 1933), precum și prin altele de mai mică întindere din publicația sa *Arta și Arheologia*, a făcut cunoscut străinătății o parte din monumentele de artă medievală românească, precum și unele din problemele puse de către acestea în domeniul artei medievale⁶¹.

Ulterior, revenind la domeniul istoriei bizantine, a scris o lucrare mai întinsă despre Nicephor II Focas, apărută la Paris în 1936 în colecția „Hommes d'Etat”, în care a scos în evidență calitățile de om de stat ale acestui împărat bizantin, aducându-i elogii pentru politica sa militară, social-economică și religioasă⁶².

În afară de acestea, dintre cărțile prof. O. Tafrali mai pot fi menționate *Izvoarele istoriei grecilor și romanilor* (Iași, 1928), un manual în acest domeniu, precum și manualul său de istoria artelor, în două volume, pentru școlile medii.

Pentru meritele sale, în special în domeniul artei medievale românești, prof. O. Tafrali a fost ales membru corespondent al Academiei Române (1936), al Academiei din Atena (1933), al Institutului Kondakov din Praga (1932) și al Institutului de arheologie din Sofia (1934), precum și al altor instituții de prestigiu din țară și străinătate⁶³.

A încetat din viață la Iași, în plină activitate creatoare, la 5 noiembrie 1937.

Personal am avut prilejul să-l cunosc pe acest distins profesor și om de știință și de cultură la Galați, ca elev în ultimele clase la Liceul „Vasile Alecsandri”, prima dată în 1932, cu prilejul unei conferințe publice a prof. O. Tafrali cu tema „Femeia greacă în antichitate” organizată de Asociația Feministă din Galați, condusă de mama mea. Cu această ocazie a fost invitat la noi acasă de către părinții mei, mai ales că tatăl meu, fost magistrat și apoi avocat, licențiat în drept și filologie clasică, a fost coleg la Facultatea de Litere și Filozofie din București cu prof. O. Tafrali. A doua oară l-am întâlnit pe prof. O. Tafrali la Iași în 1933 cu prilejul vizitei premianților Societății „Tinerimea Română”, când am beneficiat de explicațiile acestuia la unele monumente istorice din Iași.

La rândul lor, elevii și colaboratorii prof. O. Tafrali au adus contribuții în domeniul arheologiei și istoriei vechi, bine apreciate de specialiștii din țară și străinătate.

Dintre aceștia, pe primul loc se situează Emil Condurachi, în perioada cât a fost asistent la catedra de arheologie a Universității din Iași (1932–1940). Acesta, în perioada respectivă, a fost, în calitate de bursier al statului român, membru al Școlii Române din Roma (1935–1937) și apoi al Școlii Române de la Fontenay-aux-Roses din Paris (1938–1939). La Roma a frecventat cursurile de la Facultatea de Litere, respectiv de istorie romană, istorie greacă, arheologie clasică, arheologie creștină și topografie romană⁶⁴, ca și de la Accademia Pontificia di Archeologia Cristiana de topografie creștină romană, epigrafie creștină, sculptură creștină și de pictura catacombelor, precum și lecțiile de la secțiunea neogreacă a Institutului de Limbi Orientale⁶⁵. Totodată, la recomandarea directorului Școlii Române din Roma, Emil Condurachi a fost admis ca oaspete străin al Institutului Francez din Atena⁶⁶. De asemenea, cu prilejul stagiului în Franța la École roumaine de Fontenay-aux-Roses, a audiat cursurile unor mari specialiști la Sorbona și la École Pratique des Hautes Études⁶⁷.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 50.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 51 și urm.

⁶⁰ J. Benditer, D. Berlescu, C. Cihodaru, M. Petrescu-Dimbovița, V. Popovici, *Dezvoltarea științelor istorice, în Contribuții la istoria dezvoltării Universității din Iași, 1860–1960*, vol. II, București, 1960, p. 205.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² *Ibidem*.

⁶³ *Ibidem*; O. Tafrali, în *Enciclopedia istoriografiei românești*, coordonator Șt. Ștefănescu, București, 1978, p. 320.

⁶⁴ Curriculum vitae, în *I Cristianesimo nell' Illireo*, Bucu-

rești, 1938. Teză de doctorat la Facultatea de Litere și Filozofie a Universității Mihăilene din Iași, după „I monuménti cristiani nell' Illirico”, din *ED*, 9, 1938, 118 p.

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ *Ibidem*.

⁶⁷ S. Căndea, *Bibliografia lucrărilor științifice ale cadrelor didactice. Universitatea București*, seria istorie, vol. 1, A–C, p. 152, în care se menționează că a urmat cursurile lui E. Albertini la Collège de France și ale lui J. Zeiller și L. Robert la École des Hautes Études.

În 1938 Emil Condurachi și-a susținut doctoratul la Facultatea de Litere și Filozofie a Universității din Iași cu tema „Monumenti cristiani nell'Illyrico”, tipărită în 1938 la București, în care au fost evidențiate două mari centre creștine, Salona în Dalmația și Serdica în Dacia Mediterranea, în legătură directă, pe mare și uscat, cu restul lumii creștine, cum o dovedește materialul arheologic și epigrafic, prin care se evidențiază, după autor, caracterul oriental în general și sirian în special al monumentelor creștine din regiunea Illyricum⁶⁸.

În afară de teza de doctorat, autorul a elaborat în perioada respectivă, cât a contat ca asistent la Iași, studii de arheologie, istorie generală veche și numismatică.

Dintre studiile de istorie veche și arheologie se pot menționa acelea privitoare la *mitatorion*, în legătură cu ceremonialul fastuos de la curtea bizantină pentru înmânarea însemnelor și a îmbrăcăminții marilor demnitari, ca și pentru femeile alese de împărăteasă pentru gineceu⁶⁹, precum și la evreii în Illyricum, în care se constată, pe baza monumentelor epigrafice, prezența elementelor ebraice antice în provinciile dunărene⁷⁰. Altele se referă la cariera lui Q. Tullius Maximus, originar din Libia, ajuns proconsul al Traciei⁷¹; la Isis-Aphrodita, două divinități, care sub două forme reprezintă același principiu al dragostei universale, atestată prin texte scrise sau lucrări plastice⁷²; la rangul proconsulilor din Africa și Asia la începutul secolului al IV-lea, pe bază de inscripții⁷³, precum și la originea și evoluția *loros*-ului imperial bizantin, respectiv o eșarfă din fir de aur, împodobită cu numeroase pietre prețioase și purtată peste tunică⁷⁴.

În ceea ce privește articolele sale de numismatică din perioada ieșeană menționăm că l-au preocupat temele relativ la Gordion și Serapis de pe monedele pontice⁷⁵ și la „Zeul Mare” de pe monedele din Odessos⁷⁶, precum și monedele bizantine tăiate din secolul al IV-lea⁷⁷.

În afară de aceste studii și note din domeniile arheologiei, istoriei vechi și numismaticii, asistentul Emil Condurachi într-un articol din *Arta și Arheologia* din 1931–1932 a luat poziție față de unele critici aduse în „Byzantion» din 1932 de Gh. Balș lucrării lui O. Tafrali privitoare la monumentele bizantine de la Curtea de Argeș, arătând că prof. O. Tafrali a susținut o influență artistică bulgaro-bizantină la nord de Dunăre, inclusiv la biserica Sf. Nicolae de la Curtea de Argeș, influența sârbă pătrunzând aici înainte de sosirea în 1364 a călugărului Nicodim⁷⁸.

După perioada de asistent la Iași, în care dr. Emil Condurachi, cu o pregătire științifică de înalt nivel, în urma specializărilor de la Roma și Paris, s-a remarcat prin o valoroasă activitate publicistică în domeniul arheologiei, istoriei generale vechi și numismaticii, a fost promovat la București ca profesor universitar de arheologie la Școala de Arhivistică (1940–1947) și apoi (din 1947) ca titular la catedra de istorie veche și arheologie a Universității din București, director al Institutului de Arheologie din București (1956–1970), secretar general al Asociației de Studii Sud-Est Europeene (din 1963) și vicepreședinte al Uniunii Academice Internaționale (din 1967), precum și membru al altor prestigioase instituții din țară și străinătate până la încetarea din viață (16 august 1987)⁷⁹. A fost ales membru corespondent (1948) și apoi titular (1955) al Academiei Române.

Un alt elev al prof. O. Tafrali, deosebit de merituos, a fost C. Cihodaru, care în perioada respectivă, în calitate de profesor în învățământul mediu, prin recunoașteri și sondaje, efectuate în județul Vaslui, a contribuit, alături de alți elevi ai prof. O. Tafrali, la îmbogățirea hărții arheologice a Moldovei cu noi descoperiri din pre- și protoistorie. Dintre acestea, menționăm descoperirile din stațiunile civilizației Cucuteni

⁶⁸ E. Condurachi, *I monumenti cristiani nell'Illyrico*, București, 1938; idem, în *ED*, 9, 1938, 118 p.

⁶⁹ Idem, *Le Mitatorion. Notes d'archéologie chrétienne*, în *AA*, fasc. 9–10, 1933–1934, Iași, 1935, p. 33 și urm.

⁷⁰ Idem, *Les Juifs en Illyricum*, în *REJ*, N.S., 1937, 1–2, p. 60 și urm.

⁷¹ Idem, *Sur la carrière de Q. Tullius Maximus gouverneur de Thrace*, în *AISC*, 3, 1936–1940, Cluj, 1941, p. 148 și urm.

⁷² Idem, *Isis-Aphrodite. Beiträge zu einer Ikonographie des alexandrinischen Synkretismus*, în *BSHAR*, tom. 21, București, 1939, p. 33 și urm.

⁷³ Idem, *Le rang des proconsuls d'Afrique et d'Asie au début du IV-e siècle*, în *AISC*, 3, 1936–1940, Cluj, 1941, p. 306 și urm.

⁷⁴ Idem, *Sur l'origine et l'évolution du loros imperial*, în

AA, fasc. 11–12, 1935–1936, Iași, 1936, p. 37 și urm.

⁷⁵ Idem, *Gordien et Sérapis sur les monnaies pontiques*, în *CNA*, nr. 110–111, 1938, p. 33 și urm.

⁷⁶ „Zeul Mare” de pe monedele din Odessos, în *CNA*, 14, 1939, nr. 115–116, p. 148 și urm. și în limba franceză în *RN*, 3-e série, tom. 4, 1940, p. 1 și urm.

⁷⁷ Idem, *Probleme economice și monetare din secolul IV d.Chr. Monnaies byzantines coupées*, în *CNA*, 15, 1940, nr. 117–118, p. 1 și urm. (extras).

⁷⁸ Idem, *La critique de M. Balș sur l'oeuvre de M. Tafrali „Monuments byzantins de Curtea de Argeș”*, în *AA*, fasc. 7–8, 1931–1932, Iași, 1933, p. 60 și urm.

⁷⁹ M. Petrescu-Dimbovița, *Academicianul Emil Condurachi. Omul și opera*, în *ARMSȘIA*, seria IV, tomul XXII, 1997, p. 117–123.

de la Coșești-Dealul Făgăraș, Băilești-Siliște și Poienești-Lukașevka din a doua epocă a fierului, și o alta, mai nouă, de la începutul epocii migrațiilor, cu morminte carpice și sarmatice⁸⁰.

În ceea ce privește stațiunea de la Coșești, la care a fost și prof. O. Tafrali, care a publicat și un articol la Paris cu privire la așa-zisele inscripții eneolitice de acolo⁸¹, C. Cihodaru considera că pe baza sondajelor, efectuate mai mult orientativ asupra stratului și vechimii civilizației, ar fi absurd să se tragă concluzii cu caracter definitiv⁸². Pe de altă parte, discutându-se în acea vreme cu multă ardoare, pe plan internațional, problema Glozel, de către susținători și adversari, din partea susținătorilor intervenind în dispută și prof. O. Tafrali, C. Cihodaru, având în vedere descoperirile de la Coșești, a considerat că era deschisă problema unei scrieri neolitice în Moldova⁸³, ceea ce nu se mai poate accepta.

Contribuțiile cele mai importante aduse de C. Cihodaru se referă la stațiunea de la Poienești, la care a încercat să localizeze cetatea Tamasiada, menționată de Ptolemeu (VIII, 10, 8), pe care a atribuit-o carpilor⁸⁴. În această privință, s-a susținut ulterior de Gh. Bichir că, deși Tamasiada nu poate fi localizată la Poienești⁸⁵, totuși, după el, rămâne valabilă identificarea de către C. Cihodaru a carpilor la Poienești⁸⁶.

Prof. C. Cihodaru, după ce a funcționat în învățământul mediu până în 1950, datorită activității sale științifice în domeniul medievisticii românești, a fost promovat, prin concurs, lector, conferențiar și profesor la Facultatea de istorie a Universității din Iași, al cărui decan a fost (1965–1972), elaborând lucrări, bine apreciate de specialiști, până la încetarea sa din viață (1994)⁸⁷.

Dintre ceilalți elevi și colaboratori ai prof. O. Tafrali menționăm pe asistent Gr. Anîtescu, care a publicat materialul carpic, descoperit, în 1926 și 1927, în mormintele de incinerare din necropola de Vârteșcoi⁸⁸, precum și pe I. Laurențiu Neagu, care s-a preocupat, în continuare, de materialele din aceeași necropolă, achiziționate în 1929 de Muzeul de Antichități din Iași, publicând un articol⁸⁹. De asemenea, mai pot fi menționați Const. D. Vasiliu, fost profesor secundar în București, pentru publicarea unui mormânt de înhumare hallstattian cu inventar de tip scitic⁹⁰, precum și prof. Minodora Ignat pentru studiul său relativ la peisajul în arta hellenică și romană, întâlnit îndeosebi în pictură, mozaicuri și mai rar în sculptură⁹¹. Aceleași autoare i se mai datorește și un articol privitor la Biserica Domnească din Curtea de Argeș și cele mai vechi cronici muntenești, prin care se confirmă cele semnalate de O. Tafrali⁹².

În afară de aceștia, dintre elevii și colaboratorii prof. O. Tafrali, se mai pot menționa Șt. Bujoreanu, C. Pușcașu, A. Rappaport ș.a., care au colaborat cu note și informații bibliografice la publicația *Arta și Arheologia*⁹³.

La aceștia se mai adaugă prof. Petre Constantinescu-Iași, fost și el elev al prof. O. Tafrali, cu contribuții în domeniul istoriei artei medievale, care a manifestat interes și pentru unele probleme de arheologie preistorică⁹⁴, inclusiv pentru chestiunea Glozel, expunând punctele de vedere ale susținătorilor și opozanților⁹⁵. De asemenea, l-au preocupat și monumentele megalitice din Bretagne, din nord-estul Franței, unde a avut prilejul

⁸⁰ C. Cihodaru, *Contribuții pentru fixarea unei hărți preistorice a Daciei. Stațiuni preistorice în județul Vaslui*, în AA, fasc. 7–8, 1931–1932, Iași, 1933, p. 49 și urm.

⁸¹ O. Tafrali, *Inscriptions néolithiques en Roumanie*, în AA, fasc. 7–8, 1931–1932, Iași, 1933, p. 36 și urm.; idem, în RA, tome 33, Janvier-Mars, 1931, p. 14 și urm.

⁸² C. Cihodaru, *op. cit.*, în AA, fasc. 7–8, 1931–1932, Iași, 1932, p. 45.

⁸³ *Ibidem*, p. 47.

⁸⁴ C. Cihodaru, *Poienești-Tamasiada (o așezare carpică a Moldovei)*, în AA, fasc. 13–14, 1937–1938, Iași, 1938, p. 30 și urm.; R. Vulpe, *Săpăturile de la Poienești din 1949*, în *Materiale*, 1, 1953, p. 220; Gh. Bichir, *Cultura carpică*, București, 1973, p. 14.

⁸⁵ Gh. Bichir, *La civilisation des carpes (II-e-IV-e siècles de n.è.) à la lumière des fouilles archéologiques, în Dacia*, N.S., 11, 1967, p. 177, nota 4.

⁸⁶ Idem, *op. cit.*, 1973, p. 14, nota 5.

⁸⁷ *Enciclopedia istoriografiei românești*, coordonator Șt. Ștefănescu, București, 1978, p. 97.

⁸⁸ Gr. Anîtescu, *Antichități de la stațiunea Vârteșcoi*, în AA, an III, fasc. 3, 1929, p. 14 și urm.

⁸⁹ I. L. Neagu, *Stațiunea barbară de la Vârteșcoi*, în AA, an III, fasc. 5–6, 1930, București, 1931, p. 45 și urm.

⁹⁰ Const. D. Vasiliu, *Un mormânt scitic la Huși*, în AA, fasc. 9–10, 1933–1934, Iași, 1935, p. 18 și urm.

⁹¹ Minodora Ignat, *Peisajul în arta hellenică și romană*, în AA, an III, fasc. 5–6, 1930, p. 34 și urm.

⁹² Eadem, *Biserica Domnească din Curtea de Argeș și cele mai vechi cronici muntenești*, în AA, fasc. 7–8, 1931–1932, Iași, 1933, p. 54 și urm.

⁹³ Dintre aceștia, menționăm pe Șt. Bujoreanu, care a publicat articolele *Noua colecție de obiecte preistorice de la Cucuteni a Muzeului de Antichități din Iași*, în AA, fasc. 13–14, 1937–1938, p. 23 și urm. și *Diombria*, în aceeași revistă, p. 14 și urm.

⁹⁴ P. Constantinescu-Iași, *Arheologia preistorică*, în RC, 3, 1929, nr. 1, p. 1–20 și nr. 2–3, p. 107–134.

⁹⁵ Idem, *Glozel. O mare afacere arheologică*, Chișinău, 1929, 64 p. și 14 fig.

să facă cercetări la fața locului, verificând și completând cartarea lor⁹⁶. Aceste cercetări i-au permis să susțină continuarea cultului megalitelor până în zilele noastre, îndeosebi din Bretagne, unde sunt cele mai multe megalite adoptate de creștini⁹⁷.

În afară de aceste preocupări din domeniul arheologiei, prof. P. Constantinescu-Iași a elaborat, în perioada interbelică, lucrări de mai mare întindere din domeniul artei medievale, tipărite la Iași sau la Chișinău⁹⁸, precum și altele de istorie modernă și contemporană a României, fiind promovat, prin concurs, profesor la Facultatea de teologie, secția literară, Universitatea Iași (1926–1936) și apoi, după cel de-al doilea război mondial, reintegrat ca profesor titular la catedra de istoria artelor de la Facultatea de litere și filozofie a Universității din București. De asemenea, a fost director al Institutului de istorie „Nicolae Iorga” din București, membru titular al Academiei Române (1948), vicepreședinte al Academiei Române (1948–1955) și președinte al Secției de științe istorice a acestei Academii (1948–1955), doctor *honoris causa* al Universității „Lomonosov” din Moscova (din 1962), membru corespondent al Academiei din Bulgaria (din 1952), precum și membru al altor instituții științifice din țară și străinătate⁹⁹.

După activitatea didactică și științifică a prof. O. Tafrali și a elevilor și colaboratorilor săi, în care au predominat preocupările din domeniile arheologiei greco-romane și al bizantinologiei, din 1939, o dată cu numirea, prin concurs, a conferențiarului dr. Radu Vulpe din București ca profesor la Universitatea din Iași, s-a acordat atenția cuvenită și preistoriei, atât în cursurile predate, cât și în activitatea științifică¹⁰⁰.

Înainte de venirea sa la Universitatea din Iași, unde a urmat la catedră după prof. O. Tafrali, Radu Vulpe, unul din cei mai apropiați elevi a lui Vasile Pârvan, doctor în litere și filozofie de la Universitatea din București (1927), a fost membru al Școlii Române din Roma (1924–1926) și apoi a aceleia de la Fontenay-aux-Roses de la Paris (1928–1929). Acesta a funcționat la început ca asistent, docent și conferențiar la Universitatea din București¹⁰¹. Ca fost student al său la Universitatea din București, am avut ocazia să-i audiez cursurile despre etrusci și alte probleme de istorie generală veche, fiind impresionat de claritatea expunerilor, bogăția informațiilor și calitatea interpretărilor.

Prof. Radu Vulpe, în timpul funcționării sale la Universitatea din Iași (1939–1945) a continuat săpăturile arheologice din Moldova, de la Poiana-Tecuci, Piatra Șoimului (fost Calu) și Izvoare-Neamț, în cea mai mare parte în colaborare cu soția, dr. Ecaterina Dunăreanu-Vulpe, fostă asistentă și apoi conservatoare la Muzeul Național de Antichități din București și după aceea profesoară de istoria artei la Academia de Belle Arte din Iași (1943–1950)¹⁰². În afară de acestea, a efectuat și cercetări pe valurile antice din Moldova.

În ceea ce privește publicațiile sale din această perioadă, menționăm în primul rând articolul privitor la concepțiile moderne despre arheologie și Preistorie din anul 1940, care reprezintă prelegerea inaugurală ținută la Facultatea de Litere și Filozofie din Iași la 21 octombrie 1939¹⁰³. În concepția autorului, denumirea Catedrei „Arheologie cu Preistorie” este mai judicioasă și mai complexă, continuând de fapt Catedra de „Arheologie clasică și Antichități”, ilustrată între 1895 și 1937 de către T. Antonescu și O. Tafrali¹⁰⁴. Totodată autorul, în această prelegere inaugurală, a anunțat, ca noutate la această Universitate, introducerea Preistoriei la cursuri și seminarii, considerând pentru epoca pietrei denumirea de Preistorie, iar pentru epocile bronzului și fierului, o dată cu apariția izvoarelor scrise, mai potrivită aceea de Protoistorie¹⁰⁵. De asemenea, a deosebit Preistoria generală, cu semnificația istorică, de arheologia preistorică¹⁰⁶ și a înfățișat etapele cercetărilor preistorice, în general și în țara noastră, scoțând în evidență rolurile lui I. Andrieșescu și V. Pârvan¹⁰⁷. În ceea ce privește pe

⁹⁶ Idem, *Un monument megalitic puțin cunoscut*, în AA, an III, fasc. 3, 1929, București, p. 6 și urm.; *Monumentele megalitice de la Quiberon*, în AA, an III, fasc. 5–6, 1930, p. 24 și urm.

⁹⁷ Idem, *Continuarea cultului megalitelor*, în AA, fasc. 7–8, 1931–1932, p. 19 și urm.

⁹⁸ Idem, *Bizantinismul în România. Influențe bizantine asupra artei românești*, București, 1925, 119; idem, *Nartexul în artele bizantină, sudslave și române*, Iași, 1925, 291 p. și 201 fig.; idem *Istoria artei bizantine*, Iași, 1927, V + 192 p. cu ilustrație; idem, *Decorația bisericilor moldovenești*, Chișinău, 1929, 65 p. și 32 fig.; idem, *Istoria artei creștine din Apus. Din secolul IV până-n secolul XII*, Chișinău, 1929, 120 p. cu ilustrație.

⁹⁹ S. Căndea, *Bibliografia lucrărilor științifice ale cadrelor*

didactice. Universitatea București, seria istorie, vol. I, A-L, p. 177 și urm.

¹⁰⁰ J. Benditer, D. Berlescu, C. Cihodaru, M. Petrescu-Dîmbovița, V. Popovici, op. cit., 1960, p. 206.

¹⁰¹ R. Vulpe, *Memorii de titluri și lucrări*, București, 1938, p. 1 și urm.; S. Căndea, op. cit., vol. 2, M–Z, p. 644 și urm.

¹⁰² *Enciclopedia istoriografiei românești*, coordonator Șt. Ștefănescu, București, 1978, p. 184.

¹⁰³ R. Vulpe, *Concepțiile moderne despre arheologie și preistorie*, extras din *Însemnări ieșene*, 5, 1940, 1, p. 3 și urm.

¹⁰⁴ *Ibidem*

¹⁰⁵ *Ibidem*, p. 8.

¹⁰⁶ *Ibidem*, p. 9.

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 22.

V. Pârvan, a reliefat, într-un studiu special din 1944, contribuția acestuia în problema originii neamului românesc, punând accentul, îndeosebi în opera sa „Getica”, pe afinitățile occidentale ale carpato-danubiienilor din jur de 1000 î.d.Hr. cu civilizațiile Villanova și Este și mai târziu celtică și romană, către care se orienta lumea thracă și illirică din spațiul carpato-dunărean¹⁰⁸. Totodată, prof. Radu Vulpe accentuează că V. Pârvan a reliefat romanitatea orientală din Dacia, care, după opinia sa, nu a fost balcanică, ci danubiană¹⁰⁹, contribuind la ea toate provinciile danubiene, romanitatea poporului român nefiind, după V. Pârvan, daco-carpatică sau balcanică, ea reprezentând „nucleul cel mai trainic al întregii latinități dunărene”¹¹⁰. În acest context, după V. Pârvan, „România în loc să fie o peninsulă a continentului latin, a rămas ca o insulă mare și foarte depărtată de marele grup al surorilor sale”¹¹¹.

Alte lucrări ale prof. Radu Vulpe din perioada cât a fost profesor la Iași sunt din domeniile epocii bronzului, perioadei geto-dacice și al arheologiei romane.

Astfel, în ceea ce privește epoca bronzului, menționăm studiul său relativ la toporul de bronz considerat de tip Scutari de la Târgu Ocna¹¹², prezentat de autor și sub formă de comunicare la Congresul Internațional de Științe Preistorice din august 1932 de la Londra, problema topoarelor de bronz de tip Scutari fiind publicată de autor și în alte lucrări anterioare din 1931¹¹³, 1932¹¹⁴ și 1934¹¹⁵, precum și de mai târziu din 1949¹¹⁶ și 1960¹¹⁷. În concepția prof. Radu Vulpe, topoarele de bronz de tip albano-dalmat, căruia îi aparține și tipul Scutari, considerate de autor ca însemne sacre de distincție și autoritate pentru nobilii războinici, au fost răspândite în o zonă limitată de pe coasta Adriatică a Illiriei, între Cattaro și Scutari¹¹⁸. Ele sunt originare, după autor, din Orient, reprezentând importuri de pe litoralul răsăritean al Mediteranei, din Palestina, de la începutul mileniului I î.Hr.¹¹⁹. Acesta le-a pus în legătură cu o penetrație feniciană la Adriatică și în Illiria, care ar fi avut loc, după opinia sa, sub Cadmos, fondatorul fenician legendar al Tebei în Beoția și apoi, după izgonirea lui din acest oraș, al unui mic regat de pe coastele illire ale Adriaticei¹²⁰.

Ulterior, problema toporului de bronz de la Târgu Ocna a fost reluată de către cercetătorul Al. Vulpe, fiul prof. Radu Vulpe, care într-un studiu din 1964 l-a încadrat în seria topoarelor de aramă sau bronz cu gaură de înmănușare transversală (*Schaflochäxte*), discutând cu acest prilej problema topoarelor de tip Scutari și albano-dalmat, cu datare, după acesta, discutabilă, în prima perioadă sau mijlocul epocii bronzului¹²¹. Totodată, autorul a exprimat în acest studiu unele obiecții în legătură cu teza prof. Radu Vulpe privind înrudirea dintre tipurile Scutari și Monteoru, considerând că prezența acestor două tipuri de topoare de bronz, cu diferențe evidente în Moldova și la Adriatică, reprezintă de fapt „un fenomen de similitudine întâmplătoare”, datorat răspândirii nervurilor în relief din Orient¹²². După autor, cu toate că prof. Radu Vulpe a dovedit, în mod convingător, relația Orient-Adriatică, deși s-a explicat de către J. Deshayes originea străină a topoarelor adriatice, prin influențe miceniene, totuși mai greu de lămurit este relația Orient-Moldova, avându-se în vedere legăturile dintre spațiile nord-dunărean și ale Asiei Mici cu Egeea, precum și influențele în estul

¹⁰⁸ R. Vulpe, *Vasile Pârvan originea neamului românesc*, extras din *Ethos*, 1, 1944, 2-3, Alba Iulia, 1944, p. 260 și urm.

¹⁰⁹ *Ibidem*, p. 267.

¹¹⁰ *Ibidem*.

¹¹¹ *Ibidem*, p. 269. Cf. și V. Pârvan, *Dacia, an outline of the early civilisations of the Carpatho-Danubian Countries (translation into English by Mr. G. I. Evans and Mr. G. Charlesworth)*, Cambridge, University Press, 1928, XI, 216 p., 8 pl., 4 h și în limba română, *Dacia. Civilizațiile străvechi din regiunile carpato-danubiene*. Traducere de Radu Vulpe după textul original francez inedit, București, 1937, 218 p. (volum publicat de Asociația academică „Vasile Pârvan” a foștilor membri ai Școlii Române din Roma). Ediția nouă, revăzută și adnotată, București, 1957, 255 p. Ediția a 3-a revăzută și adnotată, București, 1958, 238 p. Ediția a 4-a revăzută și adnotată, București, 1967, 272 p. Ediția a 5-a, revăzută și adăugită, București, 1972, 254 p.

¹¹² R. Vulpe, *Hache en bronze du type Scutari découverte en Moldavie*, în *Seria Hoffilleriana*, Zagreb, 1940, p. 39 și urm.

¹¹³ *Idem*, *Securile de bronz de tip albano-dalmat și donnia lui Cadmos la Enchelei*, în vol. *Închinare lui Nicolae Iorga cu prilejul împlinirii vârstei de 60 de ani*, Cluj, 1934, p. 420 și urm.

¹¹⁴ *Idem*, *Bronzefunde aus Nord-Albanien*, în *PZ*, 23, 1932, 1-2, p. 132 și urm.

¹¹⁵ *Idem*, *Les haches en bronze de type albano-dalmat et la régné de Cadmos chez les Enchéleens*, în *Istros*, 1, 1934, p. 44 și urm.

¹¹⁶ *Idem*, *O secure de bronz descoperită la Târgu-Ocna, în Apulum*, 3, 1946-1948, Alba Iulia, 1949, p. 94 și urm.

¹¹⁷ *Idem*, *Edhe një herë mhi sopotat e bronzit illyro-adriatike. Rëcapitulation sur les haches de bronze illyro-adriatiques*, în *Buletin i Universitetit Shtetëror të Tiranës*, seria Shkencat shoqërore-Tirana, nr. 2, 1960, p. 165 și urm.

¹¹⁸ *Idem*, *op. cit.*, 1934, p. 52 și urm.

¹¹⁹ *Ibidem*, p. 52 și urm.

¹²⁰ *Ibidem*, p. 53.

¹²¹ Al. Vulpe, *Cu privire la unele topoare de aramă și bronz din Moldova*, în *ArhMold*, 2-3, 1964, p. 138 și nota 45.

¹²² *Ibidem*, p. 139.

României dinspre Caucaz, prin intermediul nomazilor din sudul fostei URSS¹²³. Ulterior, în 1970, Al. Vulpe a reluat, pe scurt, problema topoarelor de tip Scutari și Monteoru, susținând că întărirea cu nervuri a manșonului este de origine din Orient, de unde a fost preluată de tipurile europene Scutari și albano-dalmat în Albania și Monteoru în Moldova (Monteoru II), plasându-se acolo în o fază mai nouă decât prima jumătate a Bronzului român¹²⁴.

În ceea ce privește perioada geto-dacică, prezintă un deosebit interes lucrarea prof. Radu Vulpe privitoare la săpăturile arheologice din stațiunea geto-dacică de pe înălțimea Horodiștea de la Piatra Șoimului (fost Calu) – Neamț¹²⁵. Această așezare, împreună cu altele din zona orașului Piatra Neamț, s-a presupus că ar corespunde complexului de locuire identificat ipotetic, conform coordonatelor lui Ptolemeu (*Geogr.* III, 8, 4), cu Petrodava¹²⁶.

În legătură cu epoca romană, într-un studiu relativ la Angustia, prof. Radu Vulpe, pornind de la faptul că această denumire, menționată de Ptolemeu, indică o trecătoare prin munții din regiunile carpatice ale Daciei romane, care, după coordonatele acestui geograf, se plasează nu în sud-vestul Transilvaniei, la Grădiștea Muncelului, cum s-a crezut, ci, în sud-estul Transilvaniei, pe versantul dinspre Ardeal al Carpaților, sau în Moldova, pe valea Siretului¹²⁷. Dintre acestea, autorul admite pasul Oituz, străjuit de castrul roman de la Brețcu, ale cărui coordonate coincid cu acelea indicate de Ptolemeu¹²⁸. Castrul acesta de la sfârșitul secolului al II-lea și începutul secolului al III-lea, denumit prima oară Angustia de C. Goos în 1874 și a cărui localizare a fost acceptată în 1937 de C. Patsch, era la un punct de trecere foarte important, fiind menționat cu numele de Angustia de Ptolemeu¹²⁹. Pe locul acestui castru, început sub Traian, provizoriu de pământ și apoi reconstruit cu ziduri de piatră, s-au efectuat săpături arheologice în 1926 de prof. Em. Panaitescu¹³⁰.

Într-un alt studiu din 1943 prof. Radu Vulpe, luând în considerație formele toponimice de Gerania, Cranea și Ecrene, a ajuns la concluzia că acestea corespund fazelor fonetice ale aceluiași nume de la grecii antici până la turcii musulmani, care au locuit în sudul Dobrogei¹³¹. După autor, pe locul actualului Ecrene a fost din antichitatea clasică o așezare, respectiv *oppidum gerania* a lui Pliniu cel Bătrân, a cărei denumire s-a perpetuat sub forma de Cranea, dată unui mic cătun, important fiind faptul că denumirea de Gerania a aparținut în perioada greco-romană numai așezării Ecrene¹³².

La aceste lucrări cu caracter special și de interpretare istorică, se adaugă și una de largă sinteză arheologică și istorică, conținând evoluția istorică de 30 secole a Dobrogei și considerații geopolitice cu privire la această provincie istorică, în care s-au pus în evidență trăsăturile permanente ale acestei provincii, situată la întretărirea influențelor din patru mari zone geografice¹³³. Această lucrare, apărută și în limbile italiană, germană și engleză, reprezintă un compendiu al operei sale de referință asupra istoriei vechi a Dobrogei, apărută în 1938 la București¹³⁴.

Prof. Radu Vulpe, personalitate proeminentă a istoriografiei românești și om de largă cultură generală, cu o ținută morală ireproșabilă, a trebuit, din motive politice și acțiuni vindicative, să părăsească Universitatea din Iași la 25 iunie 1945, spre regretul multora din colegii și al elevilor săi. Personal, ca fost elev al său la Universitatea din București și urmaș al său la catedra Universității din Iași (din 1949) și în Consiliul Permanent al Uniunii Internaționale de Științe Preistorice și Protoistorice (din 1964), i-am păstrat respectul convenit și l-am asigurat de înalta mea considerație.

Timpul scurt cât a funcționat la Universitatea din Iași (1939–1945), mobilizarea timp de un an la o unitate militară a marelui Stat Major (1941–1942) și refugiul Universității din Iași în timpul celui de al doilea

¹²³ *Ibidem*, p. 139 și urm.

¹²⁴ Al. Vulpe, *Die Äxte und Beile in Rumänien*, I, München, 1970, p. 47.

¹²⁵ R. Vulpe, *Les fouilles de Calu*, în *Dacia*, 7–8, 1937–1940, p. 51 și urm. (pentru epoca La Tène).

¹²⁶ *Ibidem*, p. 66, după opinia autorului orice discuție în legătură cu localizarea Petrodavei în zonă este considerată inutilă pentru stadiul de atunci al cercetărilor; Al. Vulpe, *Ptolemy and the ancient geography of Moldavia*, în *StCl* 6, 1964, p. 238, nota 25, p. 244, fig. 2, p. 245 și urm., după care nu este exclusă această localizare la Piatra Neamț.

¹²⁷ R. Vulpe, *Angustia*, în vol. omagial *În amintirea lui C. Giurescu. La 25 de ani de la moartea lui (1875–1918)*, Buce-

rești, 1944, p. 553.

¹²⁸ *Ibidem*, p. 556.

¹²⁹ *Ibidem*, p. 556 și urm.

¹³⁰ *Ibidem*, p. 558.

¹³¹ R. Vulpe, *Gerania, Crania, Ecrene*, în „*Balcania*”, 6, 1943, p. 14 și urm.

¹³² *Ibidem*, p. 21 și urm.

¹³³ R. Vulpe, *La Dobroudja à travers les siècles. Évolution historique et considérations géopolitiques*, Bucarest, 1939, 62 p. + 32 pl. + 1 hartă.

¹³⁴ Idem, *Histoire ancienne de Dobroudja*, Bucarest, 1938, în *Académie Roumaine, Connaissance de la terre et de la pensée roumaine*, IV, La Dobroudja, p. 35–454.

război mondial la Zlatna (1943–1944) nu i-au permis să formeze în această perioadă decât puțini elevi, dintre care s-au remarcat Meluța Miroslov-Marin și Vlad Zirra.

Meluța Miroslov-Marin licențiată cu „magna cum laude” în 1942 a Facultății de Litere și Filozofie a Universității din Iași, formată la școala prof. Radu Vulpe, a participat cu acesta și soția sa, dr. Ecaterina Vulpe, la săpăturile arheologice din stațiunile civilizației Cucuteni de la Izvoare, Costești, Giurgești și Petreni¹³⁵. În 1942 a obținut o bursă de studii la Școala Română din Roma, neputând rămâne acolo mai mult de cinci luni, din cauza situației politice și militare din perioada respectivă din Italia¹³⁶. Revenind în țară, a fost numită în 1943 asistentă la catedra de „Arheologie cu Preistorie” a prof. Radu Vulpe, efectuând în iarna 1945/1946 un stagiul de documentare la Muzeul Național de Antichități din București pentru problema civilizației Cucuteni, ale cărui rezultate au fost valorificate de autoare ulterior, când se stabilise în Italia¹³⁷. Din vara anului 1946 a revenit la Roma, fiind rechemată de prof. Sc. Lambrino, directorul Școlii române din Roma, pentru continuarea studiilor, după care din 1947, împreună cu soțul său, prof. D. Marin filolog, a rămas în Italia, stabilindu-se din 1948 la Bari, devenind în 1951 profesoară de topografie a Italiei antice, în deosebi a Italiei meridionale. Aici a fost apreciată pentru activitatea științifică desfășurată în acest domeniu până la pensionare (1990) și, în continuare, până la încetarea sa din viață (1992)¹³⁸. În amintirea profesorilor Meluța și Demetrio Marin, al cărui nume îl poartă o stradă din Bari, Departamentul de Studii Clasice și creștine al Universității din Bari a publicat în 1995 un volum omagial, îngrijit de Domenico Lassandro¹³⁹.

Prof. Meluța Marin în primii șapte ani ai activității sale la Universitatea din Bari (1948–1955) a valorificat rezultatele cercetărilor sale în lucrări cu privire la următoarele teme: stadiul cercetărilor preistorice din România¹⁴⁰, plastica civilizației Cucuteni¹⁴¹, stațiunea neo-eneolitică de la Costești¹⁴², decorul antropomorf și zoomorf al civilizațiilor neolitice de tip Criș, Vinča și Turdaș¹⁴³, motivul antropomorf de la Petreni și semnificația sa¹⁴⁴ și unele precizii în legătură cu cronologia civilizațiilor Boian¹⁴⁵ și Glumelnița¹⁴⁶, acestea din urmă referindu-se în mod special la studiul lui M. Petrescu-Dâmbovița din 1945 privitor la noi date relativ la neoliticul carpato-balcanic¹⁴⁷.

Vlad Zirra, cu studii superioare la Universitatea din Iași (1938–1942), s-a remarcat, ca fost elev al prof. Radu Vulpe, prin activitatea desfășurată ulterior îndeosebi la Muzeul Național de Antichități din București (1945–1958), la catedra de istorie veche de la Facultatea de istorie din București (1948–1959), la Muzeul de istorie a orașului București (1956–1959) și mai ales la Institutul de arheologie din București (din 1960)¹⁴⁸. Cercetările sale de teren și lucrările elaborate cu predilecție în domeniul arheologiei preistorice, cu privire în special la mormintele cu ocră și civilizația celtică, datează după cel de al doilea război mondial¹⁴⁹.

Dintre colaboratorii apropiați ai prof. Radu Vulpe, un loc aparte l-a ocupat Anton Nițu. Acesta, după terminarea studiilor la Facultatea de Litere și Filozofie a Universității din București (1939), unde, în domeniul arheologiei și istoriei vechi, a avut ca profesori pe I. Andrieșescu, Sc. Lambrino, G. Murnu și R. Vulpe, a fost încadrat la Universitatea din Iași ca șef de lucrări la catedra de „Arheologie cu Preistorie” a prof. Radu Vulpe. Aici a funcționat mai mulți ani, trecându-și doctoratul în anul 1946 cu teza „Încercare de interpretare asupra ornamentației ceramicii neo-eneolitice carpato-dunărene” (1946)¹⁵⁰. Anton Nițu, în perioada ieșeană a

¹³⁵ N. Ursulescu, *Aspecte ale spiritualității cucuteniene în lucrările cercetătoarei Meluța Marin*, în *Pontica*, 27, 1994, p. 19.

¹³⁶ *Ibidem*.

¹³⁷ *Ibidem*.

¹³⁸ *Ibidem*, p. 19 și urm.

¹³⁹ *Pertransierunt beneficiando in memoria di Demetrio e Meluta Marin, a cura di Domenico Lassandro*, în *Quaderni di „invigilata lucernis”*, Dipartimento di Studi classici e cristiani, Università di Bari, 3, 1995, 320 p.

¹⁴⁰ M. Marin, *Sillo stato attuale dellé ricerche preistoriche in Romania*, în *FA*, 1, 1947, *passim*.

¹⁴¹ Eadem, *La plastica antropomorfa cucuteniana nella Dacia*, în *RSP*, 3, 1948, p. 17–57 și 31 fig.

¹⁴² Eadem, *Stațiunea neo-eneolitică de la Costești*, în *Orizonturi*, Stuttgart, 3, 1951, nr. 7–12, p. 89–98.

¹⁴³ Eadem, *L'ornamento antropomorfo e zoomorfo sulla ceramica neo-eneolitica di tipo Vinča-Turdaș-Criș*, în *RER*, 2, 1954, p. 75–95 și 23 fig.

¹⁴⁴ Eadem, *Il motivo antropomorfo di Petreni e il suo significato*, în *AFLFUB*, 2, 1955, p. 1–14 și 7 fig.

¹⁴⁵ Eadem, *Câteva precizări cu privire la cronologia celui mai vechi neolitic din România*, II, *Civilizația Boian*, în *Orizonturi*, Stuttgart, 4, 1952, nr. 1, p. 88–90.

¹⁴⁶ Eadem, *Câteva precizări cu privire la cronologia celui mai vechi neolitic din România*, II, *Civilizația Gumelnița*, în *Orizonturi*, Stuttgart, 5, 1953, nr. 1–2, p. 91–95.

¹⁴⁷ M. Petrescu-Dâmbovița, *Nouvelles données concernant le Néolithique carpato-balcanique*, în *Balcenia*, 8, 1945, p. 192–215.

¹⁴⁸ Căndea, *op. cit.*, vol. II, M–Z, 1978, p. 556.

¹⁴⁹ *Enciclopedia istoriografiei românești*, coordonator Șt. Ștefănescu, 1978, p. 353.

¹⁵⁰ V. Chirica, *Cercetătorul Anton Nițu la 70 de ani*, în *ArhMold*, 18, 1995, p. 365 și urm.

prof. Radu Vulpe, a participat la săpăturile arheologice de la Poiana-Tecuci, precum și la sondajele arheologice de la Trușești-Botoșani și Petreni-Bălți. De asemenea, a elaborat studiul cu privire la semnificația motivului pictat în formă de „casă” de la Turdaș¹⁵¹. Ulterior, prin studiile sale pertinente și de înalt nivel științific asupra civilizației Cucuteni, s-a impus ca unul din cei mai buni specialiști în domeniul acestei civilizații, studierii căreia i s-a dedicat cu mult devotament și pasiune până la sfârșitul vieții sale¹⁵².

Tot în perioada dintre cele două războaie mondiale se înscriu la Iași și unele cercetări valoroase în domeniul istoriei antice și al arheologiei clasice.

În ceea ce privește istoria antică, în 1895 s-a înființat la Universitatea din Iași o catedră, la care a funcționat până în 1912 prof. P. Râșcanu cu studii la Paris, al cărui curs publicat, sub formă de manual, a contribuit la răspândirea cunoștințelor în acest domeniu¹⁵³. Această catedră, după încetarea din viață a prof. P. Râșcanu, a fost suplinită de A. D. Xenopol (1913–1914), O. Tafrali (1915–1918) și de I. Andrieșescu (1918–1919)¹⁵⁴. Cercetările au căpătat însă o mai largă dezvoltare îndeosebi după 1927, o dată cu numirea ca titular al acestei catedre a lui Paul Nicorescu, fost elev a lui V. Pârvan la Universitatea din București, care l-a încadrat asistent la Muzeul Național de Antichități din București (1913–1916). Acesta, devenit ulterior membru al Școlii Române din Roma (1922–1924) și membru străin al Școlii franceze din Atena (1925), și-a trecut doctoratul în Litere și Filozofie la Universitatea din București (1925) cu teza „Mormântul Scipionilor”¹⁵⁵. În calitate de asistent la Muzeul Național de Antichități și apoi, ca profesor secundar a desfășurat o susținută activitate de cercetare în domeniul arheologiei, la început sub conducerea lui V. Pârvan la Ulmetum și Histria și apoi a prof. D. M. Teodorescu la Callatis. În continuare, a efectuat cercetări în mod independent în colonia greacă de la Tomis și în lagărul roman de la Vetren (Tegulicium), azi în Bulgaria, precum și unele investigații în așezarea romană de la Sibioara (jud. Constanța), despre care a publicat un articol în 1922, ca și în jurul lacului Razelm, unde tatăl său poseda o proprietate la Lunca¹⁵⁶.

În vremea studiilor din străinătate a publicat câteva lucrări de referință cu conținut arheologic și epigrafic.

Dintre acestea, se remarcă acela privitor la mormântul familiei Scipionilor, strâns legată de destinele Romei republicane, interesându-l pe P. Nicorescu, care l-a cercetat în mod minuțios, terenul în care a fost săpat *hypogeul* (mormântul sub pământ), intrarea, structura, dimensiunile, inventarul sarcofagiilor, sculpturile, tipul etrusc al mormântului și cronologia lui, partea cea mai veche datând de la sfârșitul secolului al IV-lea sau începutul secolului al III-lea î.Hr.¹⁵⁷

În a doua lucrare, din perioada stagiului de la Școala Română din Roma, P. Nicorescu s-a ocupat de săpăturile și descoperirile din colonia milesiană de la Tyras¹⁵⁸. După un scurt istoric al cetății, din a doua jumătate a secolului al VII-lea î.Hr. până în prima jumătate a secolului al IV-lea, se face istoricul descoperirilor din secolul trecut până la 1918, când P. Nicorescu a fost delegat de V. Pârvan să facă săpături la Tyras, pe care acesta le-a efectuat nu în cetatea propriu-zisă, cu multe deranjamente din evul mediu, ci pe terenul dintre cetate și stația electrică¹⁵⁹. Autorul, după descrierea materialelor descoperite, printre care menționează și fragmente ceramice primitive de factură indigenă, s-a preocupat de problema cultelor din coloniile grecești de la Pontul Euxin, inclusiv de la Tyras, unde a predominat cultul Demetrei, trecând pe plan secundar acela al lui Apollo¹⁶⁰. În încheiere, propune să se facă investigații nu numai pe teritoriul cetății, ci și în unele localități antice (Turrus Neoptolemi și vicus Hermonades), precum și în tumulii din zonă¹⁶¹.

În calitate de membru străin al Școlii franceze de la Atena P. Nicorescu a studiat monumentul Paul Emile de la Delphi¹⁶² și a pregătit lucrarea privitoare la campania regelui Filip al II-lea al Macedoniei contra regelui scit Ateas, pe care l-a înfrânt în Dobrogea, în preajma Histriei¹⁶³.

¹⁵¹ A. Nițu, *Asupra semnificației motivului pictural în formă de „casă” de la Turdaș*, în *Apulum*, 2, 1943–1945, p. 71–89.

¹⁵² Pentru lista lucrărilor sale a se vedea *ArhMold*, 10, 1985, p. 102–103 și *ArhMold*, 13, 1995, p. 367.

¹⁵³ J. Benditer, D. Berlescu, C. Cihodaru, M. Petrescu-Dîmbovița, V. Popovici, *op. cit.*, 1960, p. 207.

¹⁵⁴ *Ibidem*.

¹⁵⁵ *Ibidem*, p. 207 și urm; R. Vulpe, + Paul Nicorescu, în *Dacia*, 11–12, 1945–1947, București, 1948, p. 1.

¹⁵⁶ R. Vulpe, + Paul Nicorescu, în *Dacia*, 11–12, 1945–1947, p. 1.

¹⁵⁷ P. Nicorescu, *La tomba degli Scipioni*, în *ED*, 1, 1923, p. 1–56.

¹⁵⁸ *Idem*, *Scavi e scoperte a Tyras*, în *ED*, 2, 1924, p. 378–415.

¹⁵⁹ *Ibidem*.

¹⁶⁰ *Ibidem*, p. 391.

¹⁶¹ *Ibidem*, p. 415; R. Vulpe, *op. cit.*, în *Dacia*, 11–12, 1945–1947, p. 2.

¹⁶² R. Vulpe, *op. cit.*, în *Dacia* 11–12; 1945–1947, p. 2.

¹⁶³ P. Nicorescu, *La campagne de Philippe en 339*, în *Dacia*, 2, 1925, p. 22–28.

Revenind în țară în 1926, a fost numit în 1927 profesor la catedra de istorie veche și epigrafie de la Facultatea de Litere și Filozofie a Universității din Iași, la care a funcționat până în vara anului 1946, când a încetat din viață¹⁶⁴. Totodată, din 1937, după decesul prof. O. Tafrales, a devenit și director al Muzeului de Antichități din Iași, înființat de către predecesorul său¹⁶⁵.

În acești 20 de ani, între 1926 și 1930 a efectuat săpături arheologice la Argamum, localizat de V. Pârvan la capul Dolojman și mai recent la Sarichioi sau Murighiol (jud. Tulcea), conținând vestigiile din epocile Hallstatt, greacă, elenistică, romană și romano-bizantină¹⁶⁶, precum și în apropiere în o fortificație mică cu ziduri de piatră din insula Biserița din lacul Razelm, cu o bazilică paleocreștină¹⁶⁷.

În anii 1927–1930 prof. P. Nicorescu a reluat săpăturile de la Tyras, publicând în *Dacia* III-IV (1927–1932), în continuarea articolului din 1924, descoperirile făcute, respectiv construcțiile romane, inscripțiile și obiectele găsite, care atestă organizarea socială și stadiul înalt al civilizației de la Tyras, ca și din alte orașe grecești de la Marea Neagră¹⁶⁸. În legătură cu descoperirile de la Tyras, dintre care menționăm o inscripție din ultimii ani ai domniei împăratului Traian, care prezintă importanță, întrucât permite să se cunoască măsurile militare ale acestuia, înainte de campania împotriva parților, pentru asigurarea frontierei de nord-est a provinciei Moesia și a drumului din Dacia spre gurile Dunării și de-a lungul litoralului Mării Negre până în Crimeea¹⁶⁹.

Tot în legătură cu cercetările de la Tyras, prezintă interes și lucrările sale de numismatică, ca de exemplu comunicarea de la Congresul Internațional de la Londra din 1936, în care referindu-se la două monede de aur de la Tyras, una de la British Museum, publicată de E. H. Minns, și alta din colecția numismatică a Academiei Române, căreia i-a fost donată de Mihai Suțu, autorul a susținut că au existat două etape în baterea monedelor de aur de la Tyras, prima din vremea diadohului Lysimachos și a doua sub protectoratul lui Mithridates VI Eupator¹⁷⁰. O altă lucrare din acest domeniu a fost în legătură cu un *aes grave* olbian, cu capul Demetrei, dintr-o colecție particulară de la Cetatea Albă¹⁷¹, iar o alta se referea la taurul de pe monedele de la Tyras¹⁷². La acestea se adaugă studiul său relativ la monedele moldovenești, de un tip necunoscut până atunci, bătute la Cetatea Albă, provenind din diferite locuri ale cetății¹⁷³. În acest din urmă studiu, foarte meticolos și cu informații istorice analizate critic, autorul a susținut că monedele de la Cetatea Albă au fost bătute probabil de Alexandrel (1451–1455), care și-a avut reședința din urmă la Cetatea Albă, pe care s-a sprijinit în lupta cu Petru Aron¹⁷⁴.

În ceea ce privește cercetările prof. P. Nicorescu de la Cetatea Albă, trebuie de menționat că, în anii 1927–1928, în calitate de primar, a încadrat un custode permanent al cetății, în persoana fostului său elev Gr. Avachian, pe care l-a însărcinat să execute săpături în interiorul cetății, obiectele găsite ajungând la Muzeul Național Militar, în al cărui Buletin Gr. Avachian a publicat raportul de săpături¹⁷⁵. Mai mult încă, prof. P. Nicorescu a inițiat în vremea respectivă restaurarea turnului din mijlocul cetății, „năruit pe jumătate”, precum și a porții principale, preconizând lucrări anuale de acest fel, iar în calitate de membru al secției din Basarabia a Comisiei Monumentelor istorice a contribuit la înființarea muzeului din Cetatea Albă¹⁷⁶.

Prof. P. Nicorescu, în perioada 1935–1945 a mai condus, cu întreruperi, săpăturile arheologice de la cetatea romană *Tropaeum Traiani*, la circa 2 km sud-vest de Monumentul triumfal, unde au făcut săpături mai înainte Gr. Tocilescu (între 1891 și 1909) și G. Murmu (în 1909)¹⁷⁷. În legătură cu aceste săpături, prof. P. Nicorescu a prezentat un scurt raport la cel de al VI-lea Congres Internațional de Arheologie din 1939 de la Berlin, în care a menționat descoperirea unei inscripții cu 12 litere, continuată și pe partea opusă, care nefiind

¹⁶⁴ R. Vulpe, *op. cit.*, în *Dacia*, 11–12, 1945–1947, p. 2.

¹⁶⁵ *Ibidem*, p. 3.

¹⁶⁶ *Enciclopedia arheologiei și istoriei vechi a României*, coordonator C. Preda, vol. I, A–C, București, 1994, p. 90.

¹⁶⁷ *Ibidem*, p. 180.

¹⁶⁸ P. Nicorescu, *Fouilles de Tyras*, în *Dacia*, 3–4, 1927–1932, p. 557–601.

¹⁶⁹ Idem, *O inscripție a împăratului Traian găsită la Cetatea Albă*, în *AARMSI*, seria 3, tom. 26, mem. 16, București, 1944, p. 1 și urm.

¹⁷⁰ Idem, *Two gold coins of Tyras*, republicat după *The Transactions of the International Congress*, London, June 30 – July 6, 1936, p. 96–97.

¹⁷¹ Idem, *Un nouveau aes grave olbien*, în *Dacia*, 3–4, 1927–1932, p. 561–562.

¹⁷² Idem, *Taurul de pe monedele de la Tyras*, în *ACMIB*, 2, 1928, p. 81–88.

¹⁷³ Idem, *Monete moldovenești bătute la Cetatea Albă*, Iași, 1937, 14 p.

¹⁷⁴ *Ibidem*, p. 8.

¹⁷⁵ P. Nicorescu, *Lucrări de consolidare și de restaurare la Cetatea Albă*, în *ACMIB*, vol. 3, Chișinău, 1931, p. 1–16.

¹⁷⁶ R. Vulpe, *op. cit.*, în *Dacia*, 11–12, 1945–1947, p. 1.

¹⁷⁷ *Enciclopedia arheologiei și istoriei vechi a României*, coordonator C. Preda, vol. I, A–C, București, 1994, p. 25.

publicată, nu este cunoscută¹⁷⁸. Prin aceste săpături, în afară de degajarea unei părți din fortificațiile constantineene, s-au mai descoperit un fragment din inscripția monumentală a trofeului lui Traian și instalațiile pentru aducerea apei în oraș¹⁷⁹. Totodată, pentru a crea condiții de lucru, prof. P. Nicorescu a construit și o casă specială pentru personalul șantierului¹⁸⁰.

Paralel cu cercetările de teren, prof. P. Nicorescu a continuat să publice unele studii, precum și comunicări, susținute la manifestări științifice naționale și internaționale.

Astfel, în 1934 a publicat în volumul „În memoria lui Vasile Pârvan” un studiu despre o cruce relicviară din epoca bizantină, găsită într-un mormânt de înhumație din resturile unui castel bizantin din insula Biserița, fiind posibil, după autor, ca acest obiect, cu analogii în Dobrogea, Bulgaria, Crimeea și Caucaz, precum și în unele locuri din sudul Europei și Orient, să fi ajuns aici în secolele XI–XII, când această insulă a devenit un punct strategic folosit de bizantini¹⁸¹.

La manifestările științifice naționale, prof. P. Nicorescu a prezentat unele comunicări din domeniile numismaticii și arheologiei, la Congresele naționale de numismatică de la București (1933), Cernăuți (1935) și Iași (1937)¹⁸², iar la acelea internaționale, în afară de cele menționate aici, și la cel de-al V-lea Congres de studii bizantine din 1936 de la Roma. La acest Congres a susținut comunicarea despre *bisexarchus*, un grad necunoscut în armata bizantină, pe baza unei pietre cu inscripție descoperită de el în 1927 în satul Congraz, la 15 km nord-est de Babadag, precum și a altor plăci cu această denumire, considerând că această denumire din secolul al IV-lea se referă la funcția de fruntaș cu 12 oameni în subordinea sa și că probabil plăcile cu asemenea inscripții ar proveni poate de la un monument aproape de Babadag, ridicat în amintirea unei victorii asupra goților, eventual sub Valens¹⁸³.

La acestea se mai pot adăuga comunicările de la Secția de istorie a Academiei Române cu privire la garnizoana romană în sudul Basarabiei¹⁸⁴ și la basilicile bizantine de la Dolojman¹⁸⁵, precum și articolul privitor la Columna lui Traian, în care aceasta este considerată ca un mare film mut, autorul recomandând ca artiștii români și străini să studieze cât mai mult basoreliefurile acestei coloane pentru a-și desăvârși arta lor¹⁸⁶.

În încheiere, considerăm că, în legătură cu activitatea științifică a prof. P. Nicorescu în domeniul arheologiei și istoriei vechi, sunt valabile și astăzi aprecierile prof. Radu Vulpe, colegul său de la Catedra de arheologie cu Preistorie a Universității din Iași, potrivit cărora lectura lucrărilor prof. P. Nicorescu asupra trecutului antic al Scythiei Minor și Basarabiei meridionale, ca și considerațiile sale asupra mormintelor familiei Scipionilor și din domeniul istoriei vechi, arheologiei și numismaticii, face impresia de solid, durabil, nefăcut în grabă, ceea ce le asigură validitatea¹⁸⁷.

Personal l-am cunoscut pe prof. P. Nicorescu în anii celui de-al doilea război, cu prilejul mobilizării la o unitate militară specială a Marelui Stat Major, fiind impresionat de ținuta sa intelectuală și morală. De asemenea, l-am mai întâlnit după aceea de câteva ori la București la arheologul Dinu V. Rosetti, fostul director al Muzeului de Istorie al Municipiului București, remarcându-se prin tact, profesionalism și bună dispoziție.

Între cele două războaie mondiale, în afară de activitatea de cercetare arheologică desfășurată la Facultatea de Litere și Filozofie și la Muzeul de Antichități din Iași, au mai avut loc și unele cercetări arheologice și la Facultatea de Științe – secția Științe Naturale a Universității din Iași.

¹⁷⁸ P. Nicorescu, *Neues über das Tropaeum von Adamclisi*, în *VI. Internationaler Kongress für Archäologie*, 16.–19. August 1939, p. 473; Florea Bobu Florescu, *Monumentul de la Adamclisi Tropaeum Traiani*, ed. a 2-a, București, 1961, p. 42.

¹⁷⁹ R. Vulpe, *op. cit.*, în *Dacia*, 11–12, 1945–1947, p. 2 și urm.

¹⁸⁰ *Ibidem*, p. 3.

¹⁸¹ P. Nicorescu, *Une croix-reliquaire de Dobroudja*, extras din volumul publicat de Asociația Academică „Vasile Pârvan” a foștilor membri ai Școlii Române din Roma, *În memoria lui V. Pârvan*, București, 1934, p. 224 și urm.

¹⁸² R. Vulpe, *op. cit.*, în *Dacia*, 11–12, 1945–1947, p. 3. Se menționează comunicările privitoare la monedele de aur de la Tyras (București, 1933), ștampilele romane pe cărămizi (Cernăuți, 1935) și noile descoperiri de la Adamclisi (Iași, 1937).

¹⁸³ P. Nicorescu, *Bisexarchus un grãdo sconosciuto dell'esercito pre-bizantino*, în *Atti del V Congresso internazionale di Studi Bizantini, Roma 20–26 settembre 1936*, I, Roma, 1939, p. 227–228 și 1 pl. (Studi Bizantini e Neocellēnici, V); idem, *Bisexarchus, un grad necunoscut în armata prebizantină*, în *AARMSI*, ser. 3, tom. 19, mem. 15, București, 1937, p. 4.

¹⁸⁴ Idem, *Garnizoana romană în sudul Basarabiei*, în *AARMSI*, ser. 3, tom. XIX, mem. 16, București, 1937, p. 217–225.

¹⁸⁵ Idem, *Les basiliques byzantines de Dolojman*, în *ARBSH*, XXV, p. 95–101.

¹⁸⁶ P. Nicorescu, *Coloana traiană*, în *CI*, 18, 1943, p. 78–83.

¹⁸⁷ R. Vulpe, *op. cit.*, în *Dacia*, 11–12, 1945–1947, p. 3.

Astfel, în domeniul geologiei și paleontologiei, a activat cu succes, după prof. Gr. Cobălcescu, prof. I. Simionescu, devenit ulterior Președinte al Academiei Române, care a publicat două broșuri privitoare la viața omului preistoric și la omul de la Cucuteni¹⁸⁸. De asemenea, unul din studenții săi, Th. Văscăuțeanu, a elaborat o lucrare de sinteză relativă la urmele omului preistoric în țara noastră¹⁸⁹.

La rândul lor, alți doi discipoli ai prof. I. Simionescu, N. N. Moroșan și I. G. Botez, au cercetat problema paleoliticului din nord-estul României, tipărind lucrări de specialitate în acest domeniu.

Astfel, studentul N. N. Moroșan, din anii 1923–1924, a efectuat, la îndemnul și cu sprijinul prof. I. Simionescu, săpături în așa-zisa grotă de la Stânca Ripiceni și în adăpostul sub stâncă din apropiere, precum și în așezarea în aer liber de la Ripiceni-Izvor, în ultima continuându-le și în 1929–1930, aducând contribuții de ordin geologic, paleontologic și arheologic, îndeosebi relativ la paleoliticul mijlociu și superior¹⁹⁰. Rezultatele acestor cercetări, în legătură cu preistoria nord-estului României (inclusiv Basarabia de nord) le-a publicat în Memoriile Secției Științifice ale Academiei Române din anii 1926 (împreună cu I. Simionescu), 1927, 1928 și 1929¹⁹¹.

După o perioadă de specializare de doi ani la Paris, pe baza unei burse a Academiei Române obținută prin sprijinul prof. I. Simionescu, cu care prilej a beneficiat de îndrumarea unor specialiști de mare prestigiu (Marcelin Boule și abatele Henri Breuil) a revenit în țară, trecându-și în 1933 doctoratul la Universitatea din București cu teza „Le Pleistocène et le Paléolithique de la Roumanie du Nord-Est”¹⁹².

Activitatea sa științifică în domeniile geologiei, paleontologiei și al paleoliticului a contribuit la încadrarea sa, în perioada 1938–1940, în calitate de suplinitor, la conferința de geologie de la Facultatea de Științe – secția Științe Naturale a Universității din Iași¹⁹³. În acești ani i-au apărut teza sa de doctorat în limba franceză (1938), lucrare de referință în domeniul paleoliticului din România de nord-est, studiul în limba franceză relativ la stațiunea paleoliticului din așa-zisa grotă de la Stânca Ripiceni (1938), precum și două lucrări privitoare la geologia și preistoria regiunii Copanca din Basarabia¹⁹⁴.

Rezultatele cercetărilor sale științifice au fost recunoscute, nu numai pe plan național, ci și internațional, prin alegerea sa ca membru al Societății Geologice franceze (1930) și al Societății Preistorice Franceze, din partea României (1931)¹⁹⁵.

După 1940, rămânând în Basarabia, a ocupat funcțiile de Director al Muzeului Republicii de studierea ținutului natal, actualmente Muzeul Național de Etnografie și Istorie Naturală din Chișinău, și de profesor, fiind șeful catedrei de geologie a Facultății de geografie a Institutului „Ion Creangă” din Chișinău. Apoi, după anchete severe și acuzații de dușman al puterii sovietice, fiind necesar ca om de știință, a funcționat timp de doi ani ca profesor, șef al catedrei de geologie a Institutului Politehnic industrial din Tomsk, din vestul Siberiei¹⁹⁶. După această perioadă, în ziua de 2 aprilie 1944 a fost găsit mort în camera de hotel din Moscova, susținându-se de către autoritățile represive sovietice că s-a spânzurat¹⁹⁷. În felul acesta a încetat din viață la Moscova, la numai 42 de ani, cel mai bun specialist român în domeniul paleoliticului, cu o foarte serioasă pregătire de geolog și paleolitician, ale cărui lucrări în domeniul paleoliticului sunt luate în considerație și astăzi, bineînțeles cu unele inerente precizări și completări datorite stadiului cercetărilor ulterioare din zona Prutului investigată de N. N. Moroșan.

De la N. N. Moroșan a rămas și o interesantă colecție arheologică, paleontologică și geologică, aparținând astăzi Facultății de geologie și geografie a Universității din Iași¹⁹⁸.

¹⁸⁸ O. Necrasov, *Realizările antropologilor din Iași în ultimii douăzeci și cinci de ani*, în *Studii și cercetări de antropologie*, 2, tom. 6, 1969, p. 162.

¹⁸⁹ *Ibidem*.

¹⁹⁰ Al. Păunescu, *Viața și opera lui Nicolae N. Moroșan*, în *SCIVA*, 45, 1994, p. 200.

¹⁹¹ *Ibidem*.

¹⁹² *Ibidem*.

¹⁹³ N. Macarovic, *Istoricul laboratorului de geologie și paleontologie*, în *Contribuții la dezvoltarea Universității din Iași*, 1860–1960, vol. II, București, 1960, p. 118.

¹⁹⁴ N. N. Moroșan, *Le pleistocène et le Paléolithique de la Roumanie du Nord-Est (les dépôts géologiques, leur faune,*

flore et produits d'industrie), în *AIGR*, 19, 1938, 161 p. și 6 planșe; idem, *La Station Paléolithique de grotte de Stânca Ripiceni*, în *Dacia*, 5–6, 1935–1936, București, 1938, p. 1–22, 5 planșe; idem, *Geologia regiunii Copanca*, în *Buletinul Institutului de Cercetări Zonale ale României, regionala Chișinău*, 2, 1938 (1939), p. 247–270.

¹⁹⁵ Al. Păunescu, *op. cit.*, 1994, p. 200 și 207.

¹⁹⁶ *Ibidem*, p. 208 și urm.

¹⁹⁷ *Ibidem*, p. 210.

¹⁹⁸ M. Mantu și Em. Alexandrescu, *Colecția „N. N. Moroșan” de la laboratorul de geologie și paleontologie al Universității din Iași*, în *SCIVA*, 45, 1994, 3, p. 289 și urm.

La rândul său, I. G. Botez s-a specializat tot la Paris, cu sprijinul prof. I. Simionescu, care i-a obținut o bursă de la Academia Română¹⁹⁹.

După o pregătire de 6 ani (1921–1926), sub îndrumarea savantului de renume mondial R. Anthony, și-a trecut la Sorbona doctoratul cu o teză din domeniul paleontologiei, distinsă cu premiul Broca²⁰⁰. La Iași, după ce a fost la început preparator la catedra de morfologie animală, a fost apoi promovat conferențiar la catedra de paleontologie umană și antropologie de la Facultatea de Științe – secția Științe Naturale, devenind în 1930 titularul acestei catedre de la Facultatea respectivă²⁰¹.

Paralel cu lucrările din domeniul paleontologiei și antropologiei, prof. I. G. Botez, colaborând cu N. N. Moroșan, a avut preocupări și în domeniul paleoliticului României, una din lucrări fiind distinsă cu un premiu al Academiei Române²⁰².

În încheiere, din cele prezentate mai sus, rezultă că, în perioada dintre cele două războaie mondiale, la disciplinele arheologie și istorie veche de la Facultatea de Litere și Filozofie a Universității din Iași, precum și la Muzeul de Antichități al acestei Universități, a existat o activitate la un nivel mai înalt de predare, cercetare pe teren și publicații, în comparație cu aceea din perioada anterioară, de la începuturi și până la primul război mondial. La acestea se adaugă și cercetările din domeniul paleoliticului de la Facultatea de Științe – secția Științe Naturale, efectuate de I. Simionescu, Th. Văscăuțeanu, N. N. Moroșan și I. G. Botez.

În această privință, disciplina preistoriei, mai puțin dezvoltată în vremea prof. O. Tafrali, s-a bucurat de o atenție mai mare în Moldova începând cu prof. R. Vulpe și prof. N. N. Moroșan, cum rezultă din activitatea de teren și publicațiile acestora. Acestea s-au concentrat cu predilecție în cercetarea unor probleme privitoare la paleolitic, eneolitic (civilizațiile Precucuteni și Cucuteni), epoca bronzului (civilizația Monteoru) și perioada geto-dacică (civilizațiile locală și bastarnă) din Moldova.

La rândul ei și perioada corespunzătoare începutului epocii migrațiilor s-a bucurat de atenție, datorită cercetării unor necropole de incinerare (Poieniști și Vârteșcoi), cu piese de tip carpic și sarmatic.

În schimb, activitatea științifică din domeniul arheologiei clasice și al perioadei romano-bizantină a fost mai bogată, datorită investigațiilor de teren și publicațiilor profesorilor O. Tafrali, P. Nicorescu și R. Vulpe, precum și ale unora dintre elevii și colaboratorii acestora. În această privință, s-au adus contribuții prin investigațiile arheologice îndeosebi de la Callatis, Dionysopolis, Tyras, Tropaeum Traiani și Argamum.

Alte contribuții au fost procurate de studiile de numismatică relativ la unele monede pontice de la Tyras și Olbia, precum și de lucrările în legătură cu unele piese, construcții și monumente grecești, romane și bizantine din Dobrogea și de la Tyras.

La acestea se adaugă și unele lucrări de interes deosebit de istorie veche și medie, bazate pe date arheologice, epigrafice și din domeniul istoriei artei, îndeosebi bizantine, elaborate de profesorii O. Tafrali, P. Nicorescu, R. Vulpe și P. Constantinescu-Iași, precum și de asistentul, la acea dată, Em. Condurachi. De asemenea, remarcabile au fost și contribuțiile din domeniul paleoliticului ale profesorului lui N. N. Moroșan, geolog și paleontolog, cu studii la Iași și Paris.

Rezultatele cercetărilor menționate mai sus, dintre cele două războaie mondiale, au fost recunoscute, în general, pe plan național și internațional, prin alegerea, în această perioadă, a prof. O. Tafrali ca membru corespondent al Institutului Kondakov din Praga (1932), al Academiei din Atena (1933) și al Academiei Române (1936) și ca membru al altor instituții de prestigiu din țară și străinătate, precum și a prof. Radu Vulpe ca membru, din partea României, în Consiliul Permanent al Uniunii internaționale de științe preistorice și protoistorice (1932) și a prof. N. N. Moroșan ca membru al Societății Geologice Franceze (1930) și al Societății Preistorice Franceze, din partea României (1931).

L'ACTIVITÉ ARCHÉOLOGIQUE À IAȘI DANS LA PÉRIODE ENTRE LES DEUX GUERRES MONDIALES

RÉSUMÉ

L'activité archéologique à Iași entre les deux guerres mondiales a marqué un progrès évident par rapport aux débuts de cette activité du siècle passé jusqu'à la première guerre mondiale, à laquelle nous sommes réfère dans l'article du XX-e tome de la publication *Arheologia Moldovei*.

¹⁹⁹ O. Necrasov, *op. cit.*, 1969, p. 162.

²⁰⁰ *Ibidem*.

²⁰¹ *Ibidem*.

²⁰² *Ibidem*.

Après un bref séjour à Iași du prof. Ioan Andrieșescu (1918–1919), qui a continué ensuite son activité didactique et scientifique à București (1920–1944), c'est le prof. O. Tafrali qui s'est fait remarquer. Il a occupé la chaire d'archéologie et des antiquités à partir de 1913 et jusqu'à la fin de sa vie (1937). Après son doctorat à Sorbonne, avec une thèse remarquable, en deux tomes, sur le Thessalonique au XIV-e siècle (comme il résulte des comptes-rendus de Ch. Diehl, L. Bréhier, V. Chapot, J. D. Bury, Sp. Lambrus et d'autres, publiés par lui dans un livre de 1921), prof. O. Tafrali a eu, comme professeur et directeur du Musée des Antiquités de Iași, une riche et remarquable activité didactique et scientifique dans les domaines de l'archéologie, de l'histoire ancienne et de la byzantinologie, ayant beaucoup de disciples.

En ce qui concerne les recherches de terrain, le prof. O. Tafrali s'est dédié au domaine de l'archéologie classique, comme il résulte surtout de ses études relatives aux cités pontiques de Callatis et de Dionysopolis, à un édifice de Constanța, datant de l'époque impériale romaine, aux têtes de statuettes en terre cuite et aux fragments des amphores estampillées de Callatis, à un bas-relief représentant la divinité romaine d'Epona, etc.

De même, il a manifesté intérêt aussi pour la forteresse romaino-byzantine de Jurilovca (distr. de Tulcea), identifié à l'Argamum, ainsi que pour une autre, de la même époque, tout près d'Enisala.

Le prof. O. Tafrali a montré aussi un intérêt certain pour le domaine de la préhistoire, mais dans une mesure beaucoup plus réduite, en effectuant, avec l'assistant E. Condurachi, quelques sondages dans l'habitat de la civilisation de Cucuteni, sur la colline de Boghiu, au nord de la Moldavie, et en se référant aux certains thèmes controversés, comme, par exemple, les soi-disantes inscriptions énéolithiques de l'habitat de Coșești (distr. de Vaslui), où il a fait des recherches avec le prof. C. Cihodaru, ou les présumées sculptures en pierre de Gropi (distr. de Suceava).

Le prof. O. Tafrali a été également préoccupé par l'archéologie du Moyen Âge, comme l'attestent ses travaux sur les Cours princières de Iași et sur les cachettes du Palais de Duca-Vodă de le Monastère de Cetățuia de Iași.

Aux travaux d'archéologie s'ajoute celui sur la collection de Khorsabad (Irak) de l'archéologue et du diplomate français Victor Place, ancien consul de la France à Iași, en 1859, au moment de l'Union des Principautés Roumaines.

Parallèlement avec ses études d'archéologie, le prof. O. Tafrali s'est occupé aussi des travaux du Moyen Âge roumain, publiant plusieurs ouvrages de référence (*Le siège de Constantinople dans les fresques des églises de Bucovine*, Paris 1924 ; *Le trésor byzantin et roumain du monastère de Poutna*, Paris, 1925 ; *Monuments byzantins de Curtea de Argeș*, Paris, 1931 ; *Le monastère de Sucevița*, Iași 1933).

Dans le domaine de l'histoire byzantine il a publié aussi un livre sur l'empereur byzantin Nicéphore II Focas, qui est paru à 1936 dans la collection «Hommes d'Etat».

Pour ses mérites le prof. O. Tafrali a été élu membre correspondant de l'Académie Roumaine (1936), de l'Académie d'Athènes (1933), de l'Institut Kondakov de Prague (1932) et membre de plusieurs institutions de prestige de Roumanie et de l'étranger.

A leur tour, les élèves et les collaborateurs du prof. O. Tafrali ont apporté des contributions dans le domaine de l'archéologie et de l'histoire ancienne, bien appréciées dans le pays et à l'étranger.

Parmi ceux-ci, nous mentionnons Emil Condurachi, qui a été assistant à la chaire d'archéologie et des antiquités de l'Université de Iași (1932–1940). Après des stages comme boursier à École Roumaine de Rome (1935–1937) et puis à l'École Roumaine de Fontenay-aux-Roses de Paris (1938–1939) et comme hôte étranger à l'Institut français d'Athènes, il a soutenu en 1938 à l'Université de Iași la thèse de doctorat avec le titre *Monumenti cristiani nell'Ilirico*, qui a été en publié en 1938 à București.

Outre cette thèse, l'assistant E. Condurachi a élaboré dans la période respective des études d'archéologie et d'histoire ancienne, concernant la *mitatorion*, les Juifs de Illyricum, la carrière du proconsul Q. Tullius Maximus, les divinités Isis-Aphrodite, le rang des proconsuls de l'Afrique et d'Asie au début du IV-e siècle et en liaison avec le *toros* impérial.

A ceux-ci s'ajoutent aussi quelques articles de numismatique relatifs aux monnaies pontiques et byzantines.

De 1940 il a continué l'activité didactique et scientifique à București, respectivement à l'École d'Archivistique, à la Faculté d'Histoire et à l'Institut d'Archéologie, comme professeur, directeur de l'Institut et membre de l'Académie Roumaine, ainsi que d'autres institutions scientifiques du pays et de l'étranger.

Un autre élève méritoire du prof. O. Tafrali a été C. Cihodaru, qui par ses découvertes archéologiques de la Moldavie, surtout de Coșești, de Bălești et de Poieniști, a apporté des contributions dans le domaine de l'énéolithique (la civilisation de Cucuteni), de la deuxième âge du fer (civilisation du type Poieniști-Lukaševa) et du début de l'âge des migrations (tombs carpiques et sarmatiques).

Au début il a fonctionné comme professeur de l'enseignement secondaire, et puis après la deuxième guerre mondiale, à cause de son activité scientifique, il est devenu enseignant (lecteur, maître de conférences et puis professeur) à la Faculté d'Histoire de l'Université de Iași, dont il a été aussi le doyen (1967–1972), en élaborant des travaux scientifiques, bien appréciés dans le domaine du Moyen Âge, jusqu'à son décès (1994).

Deux autres élèves du prof. O. Tafrali, assistant Gr. Anișescu et I. Laurențiu Neagu, ont publiés des tombes carpiques d'incinération de Vârteșcoi (distr. de Vrancea), en Moldavie méridionale. De même, le prof. C. D. Vasiliu a publié une tombe hallstattienne au mobilier du type scythique, l'assistant Șt. Bujoreanu a mis en circulation la nouvelle collection d'objets préhistoriques de Cucuteni, Minodora Ignat s'est préoccupée du paysage dans l'art hellénistique et romaine et le prof. P. Constantinescu-Iași s'est intéressé aussi de quelques problèmes d'archéologie préhistorique (Glozel et les monuments mégalithiques de Bretagne). Le dernier, en tant que professeur à la Faculté de Théologie de Chișinău, dépendante de l'Université de Iași, a élaboré dans la période entre les deux guerres mondiales des travaux plus vastes dans le domaine de l'art du Moyen Âge roumain (*Bizantinismul în România. Influența bizantină asupra artei românești*, București 1925 ; *Nartexul în artele bizantine, sud-slave și română*, Iași 1925 ; *Istoria artei bizantine*, Iași 1927). Après la deuxième guerre mondiale il est devenu professeur de l'histoire de l'art à la Faculté d'Histoire de l'Université de

București, directeur de l'Institut d'Histoire «Nicolae Iorga» de București, membre titulaire de l'Académie Roumaine, président de la Section des Sciences historiques et vice-président de l'Académie Roumaine. Il a été aussi élu membre des différentes institutions scientifiques du pays et de l'étranger.

Après le professeur O. Tâfrali et ses élèves et collaborateurs, en 1939, à la chaire d'Archéologie et de Préhistoire de l'Université de Iași a été nommé professeur, par concours, le maître de conférence Radu Vulpe de l'Université de București. Avec lui, la discipline de la préhistoire a commencé se développer d'une manière plus intense grâce à ses cours à l'Université et à son activité scientifique.

Le prof. Radu Vulpe, l'un des plus proches élèves de V. Pârvan, docteur ès Lettres et Philosophie de l'Université de București (1927) et ancien membre de l'École Roumaine de Rome (1924–1926) et de l'École Roumaine de Fontenay-aux-Roses de Paris (1928–1929), a commencé comme assistant, puis docent et maître de conférence à l'Université de București.

Pendant son activité à l'Université de Iași (1939–1945) il a continué ses fouilles en Moldavie, à Piatra Șoimului (ancien Calu) et à Izvoare-Neamț, le plus souvent accompagné par sa femme dr. Ecaterina Dunăreanu-Vulpe, ancienne assistante et puis conservatrice au Musée National des Antiquités de București (1923–1943) et professeur d'histoire de l'art à l'Académie des Beaux Arts de Iași (1943–1947).

En ce qui concerne les publications du prof. R. Vulpe de cette période, nous mentionnons d'abord son article de 1940 concernant la conception moderne de l'archéologie et de la Préhistoire, en fait sa leçon d'inauguration de 21 octobre 1939 à l'Université de Iași. Dans un autre article, de 1944, le prof. R. Vulpe s'occupe de l'activité de V. Pârvan en ce qui concerne le problème de l'origine du peuple roumain, en soulignant que, selon V. Pârvan, la romanité orientale de la Dacie n'a pas été balkanique, mais danubienne.

D'autres travaux du prof. R. Vulpe dans la période où il a été professeur à Iași sont dans le domaine de la Préhistoire et de la Protohistoire de l'archéologie romaine.

Ainsi, en ce qui concerne la préhistoire, nous mentionnons son étude relative à une hache en bronze du type Scutari de Târnu Ocna, appartenant, à son avis, à un groupe de haches du type albano-dalmate, d'origine orientale, mise en liaison par le prof. R. Vulpe et ultérieurement par son fils, le dr. Al. Vulpe, aujourd'hui professeur à l'Université de București, selon de dernier la parenté des types Scutari et Monteoru représente surtout un phénomène de similitude par hasard.

D'autres contributions ont été apporté par le prof. R. Vulpe sur la période géto-dace, en se fondant sur les résultats de ses fouilles dans la station de Poiana Șoimului (ancien Calu)-Neamț, qui, selon l'opinion de certains chercheurs, pourrait être identifiée à la Petrodava de Ptolémée.

En liaison avec l'époque romaine, présente intérêt son étude relative à Angustia, qui, selon l'opinion du prof. R. Vulpe, est située dans le sud-est de la Transylvanie, au défilé d'Oituz, dans la zone où l'on trouve le *castrum* romain de Brețeu, de la fin du IIe et au début du IIIe siècle.

Dans un autre étude de 1943 le prof. R. Vulpe s'est occupé de toponymes Gerania, Cranea et Ecrené, qui, à son avis, correspondent aux phases phonétiques de la même dénomination depuis les Grecs de l'antiquité jusqu'aux musulmans du Sud de la Dobroudja.

À ces travaux à caractère spécial et d'interprétation historique, on ajoute encore un livre de large synthèse archéologique et historique contenant l'évolution historique de 30 siècles de la Dobroudja et des considérations géo-politiques concernant cette province historique. Ce travail, paru en français, italien, allemand et en anglais, représente un compendium de son ouvrage de référence de 1938 sur l'histoire ancienne de Dobroudja.

Le prof. R. Vulpe, personnalité préminente de l'historiographie roumaine et homme de vaste culture, a été obligé, pour des raisons politiques, de quitter l'Université de Iași, le 25 Juin 1945, étant beaucoup regretté par ses collègues et par ses élèves.

Vu son court séjour à l'Université de Iași (1939–1945), durant lequel il a été mobilisé à une unité du Grand État Majeur de l'Armée roumaine (1941–1942), puis réfugié, avec l'Université de Iași, à Zlatna (1943–1944), il n'a pas pu avoir que peu d'élèves, dont deux se sont remarqués, Meluța Miroslav-Marin et Vlad Zirra.

Meluța Miroslav-Marin, licenciée en 1942 de la Faculté des Lettres et de Philosophie de l'Université de Iași, à participé avec le prof. R. Vulpe et son épouse, dr. Ec. Dunăreanu-Vulpe, aux fouilles archéologiques dans les stations de la civilisation de Cucuteni d'Izvoare, de Costești, de Giurgești et de Petreni. En 1943 elle a été nommée assistante du prof. R. Vulpe à la Chaire d'archéologie et de Préhistoire, en effectuant pendant l'hiver de 1945–1946 un stage de documentation au Musée National des Antiquités de București, centré sur les problèmes de la civilisation de Cucuteni. En obtenant en 1942 une bourse pour l'École Roumaine de Rome, elle est restée là seulement cinq mois et puis, en revenant en 1946, elle s'établit définitivement en Italie, à Bari, avec son mari, le philologue classique D. Marin. À l'Université de Bari, elle est devenue professeur pour la topographie de l'Italie antique, surtout de l'Italie méridionale, spécialité pratiquée par elle jusqu'à sa retraite (1990) et encore jusqu'à son décès (1992). Dans les premières sept années à Bari (1948–1955), elle a mis en valeur les résultats de ses recherches concernant le néo-énéolithique de la Roumanie (civilisations de Criș, de Vința-Turdaș, de Boian, de Gumelnița et surtout de Cucuteni). Pour mieux connaître l'activité à enseignement et scientifique déroulée à Bari par le prof. Meluța Miroslav-Marin, ainsi que par son mari, le prof. D. Marin, il est nécessaire de consulter le tome dédié à la mémoire des époux Marin, publié en 1995 par le Département d'études classiques et chrétiennes de l'Université de Bari.

Vlad Zirra, ayant fait des études supérieures à l'Université de Iași (1938–1942), s'est remarqué par l'activité scientifique déroulée, surtout au Musée National des Antiquités de București (1945–1958), à la chaire d'Histoire ancienne de la Faculté d'Histoire de l'Université de București (1948–1959), au Musée d'Histoire de la ville de București (1956–1959) et surtout à l'Institut d'Archéologie de București (à partir de 1960). Ses recherches de terrain et les travaux élaborés, notamment dans le domaine de la préhistoire (les tombes à ocre et la civilisation celtique) datent après la seconde guerre mondiale.

Parmi les collaborateurs très proches du prof. R. Vulpe, un lieu à part était occupé par Anton Nițu, licencié en 1939 à l'Université de București, qui a été nommé lecteur à la chaire du prof. R. Vulpe, où il a fonctionné pendant quelques années, en obtenant, en 1946, le titre de docteur ès Lettres et Philosophie avec la thèse „Essai d'interprétation de l'ornementation de la céramique néo-énéolithique carpato-danubienne”. Lors de son stage à Iași il a participé aux fouilles archéologiques du prof. R. Vulpe et de sa femme Ec. Dunăreanu-Vulpe dans la station de Poiana-Tecuci et aux sondages de Trușești-Botoșani et de Petreni-Bălți. De même, il a élaboré une étude concernant la signification du motif peint en forme de „maison” de Turdaș. Ultérieurement il s'est dédié à Iași totalement, jusqu'à la fin de sa vie, aux études relatives à la civilisation de Cucuteni, domaine dans lequel il s'est imposé comme l'un des meilleurs spécialistes.

En ce qui concerne l'histoire ancienne à l'Université de Iași, en 1895 a été créée une chaire, à laquelle a fonctionné depuis le début jusqu'en 1912 le prof. P. Râșcanu, étant après son décès suppléé par A. D. Xenopol (1913–1914), O. Tafrați (1915–1918) et I. Andrieșescu (1918–1919). L'activité didactique et scientifique a connu un plus grand développement à partir de 1927, après la nomination comme titulaire de la chaire du prof. P. Nicorescu, ancien élève de V. Pârvan à l'Université de București, qui l'a nommé assistant au Musée National des Antiquités de la même ville. Celui-ci, ancien membre de l'École roumaine de Rome (1922–1924) et de l'École française d'Athènes (1925) et puis en tant qu'assistant au Musée National des Antiquités de București et de professeur de l'enseignement secondaire a eu une soutenue activité archéologique de terrain dans la Dobroudja, au début sous la direction des professeurs V. Pârvan et D. M. Teodorescu et puis indépendamment dans la colonie grecque de Tomis et dans le camp romain de Tegulicium (en Bulgarie). De même, il a fait quelques explorations dans l'habitat romain de Sibioara (distr. de Constanța) et autour du lac de Razelm.

Pendant ses études à l'étranger, il a publié quelques travaux de référence dans le domaine de l'archéologie et de l'épigraphie en liaison avec la tombe de la famille des Scipions de la fin du IVe ou du début du IIIe siècle av. J.-Chr., ainsi qu'avec les découvertes dans la colonie grecque de Milet de Tyras.

Également, en tant que membre étranger de l'École française d'Athènes, il a étudié le monument Paul Emile de Delphi et a préparé le travail concernant la campagne de 339 du Philippe II de la Macédoine contre le roi scythe Atéas.

Après les stages à l'étranger, de son retour en Roumanie, en 1927 il est devenu professeur à la chaire d'histoire ancienne et d'épigraphie de la Faculté des Lettres et de Philosophie de l'Université de Iași, où il a fonctionné jusqu'à son décès (1946). De même, après la disparition du prof. O. Tafrați, il est devenu directeur du Musée des Antiquités de Iași, qualité qu'il a détenu jusqu'à la fin de sa vie.

En ce qui concerne l'activité archéologique de terrain, le prof. P. Nicorescu a effectué des fouilles à Argamum, localisé par V. Pârvan au promontoire de Dolojman (distr. de Tulcea); dans la fortification aux murs en pierre de l'île de Bisericuța du lac de Razelm, contenant une basilique paléochrétienne; à Tyras, ainsi que dans la cité romaine de Tropaeum Traiani, près du Monument triomphal d'Adamclissi. En liaison avec ses recherches de terrain présente intérêt le soin du prof. P. Nicorescu pour les travaux de restauration de Cetatea Albă, ainsi que pour la création d'un musée dans cette localité.

Outre ses recherches de terrain, dont les résultats les plus importants ont été publiés ou communiqués aux différentes manifestations scientifiques, en Roumanie ou à l'étranger, le prof. P. Nicorescu a continué de publier aussi certaines études et communications.

Parmi celles-ci, ont retenu l'attention des spécialistes ses études dans les domaines de l'archéologie et de l'épigraphie, portant, sur une croix reliquaire de l'époque byzantine provenant d'une tombe dans l'île de Bisericuța, ainsi que sur le degré inconnu de *bisearchus* de l'armée byzantine, attesté par certaines inscriptions de Dobroudja. A ceux-ci s'ajoutent ses travaux dans le domaine de la numismatique, sur quelques pièces trouvées à Tyras (les monnaies d'or du temps de Lysimachos et de Mithridate VI Eupator) ou émises par Olbia (un *aes grave*), ainsi que sur les monnaies de type inconnu, du XVe siècle, de Moldavie, qui ont été émises à Cetatea Albă, probablement par Alexandrel (1451–1455).

Dans la même période, à la Faculté des Sciences-Section des Sciences Naturelles, de l'Université de Iași, a eu lieu aussi une activité scientifique dans le domaine de l'archéologie, concernant surtout le Paléolithique de la Moldavie du Nord-Est et du Nord de la Bessarabie. Ainsi, sous la direction du prof. Ion Simionescu, ses disciples Th. Văscăuțeanu, N. N. Moroșan et I. G. Botez, les deux derniers avec des études de spécialisation à Paris, ont effectué des recherches de terrain et ont publié certains travaux, dont la plus importante est la thèse de doctorat de N. N. Moroșan, concernant le Pleistocène et le Paléolithique de la Roumanie du Nord-Est. Cette thèse, donnée à l'impression en 1933 et parue en 1938, présente intérêt aussi aujourd'hui, en dépit de certaines précisions et additions dues au stade des recherches ultérieures dans la zone respectée. De même, N. N. Moroșan, décédé dans des conditions tragiques à Moscou en 1944, à 42 ans seulement, a laissé une intéressante collection archéologique, paléontologique et géologique, qui appartient maintenant à la Faculté de géologie et de géographie de l'Université de Iași.

A la fin de cet article il y a une brève présentation des principales contributions d'entre les deux guerres mondiales dans les domaines de l'archéologie, de l'histoire ancienne et du Moyen Âge, ainsi que de la numismatique, dues aux spécialistes de la Faculté des Lettres et de Philosophie de l'Université de Iași et du Musée des Antiquités de cette Université de Iași, ainsi que de la Faculté des Sciences-Section des Sciences Naturelles de cette Université dans le domaine du Paléolithique.